בלב אחד

ביטאון ההורים, האחים והאחיות השכולים של ארגון יד לבנים
גיליון מס׳ 39 | אלול תשפ״ב | ספטמבר 2022

פרויקט מיוחד

עשינו היסטוריה

סוף סוף גם האחים השכולים מוכרים כחלק ממשפחת השכול

שוב חגים...
איזה כיף!

שולחן - ברק
+ 6 כסאות הוריקן
גודל: 180/100, נפתח ל- 2.80
12 סועדים

~~8,190 ₪~~ **5,950 ₪**

שולחן - כרמל
+ 8 כסאות דגה
גודל: 210/110, נפתח ל- 3.90
20 סועדים

~~11,910 ₪~~ **10,590 ₪**

שולחן - קומודור
+ 6 כסאות רוקי
קוטר: 130, נפתח ל- 2.30
10 סועדים

~~7,440 ₪~~ **6,490 ₪**

שולחן - פראנסיס
+ 6 כסאות ולנטינו
גודל: 200/105, נפתח ל- 4.00
20 סועדים

~~9,830 ₪~~ **8,990 ₪**

שולחן - סיראני
+ 6 כסאות רוברטו
גודל: 180/105, נפתח ל- 3.80
16 סועדים

~~9,490 ₪~~ **8,690 ₪**

שולחן - מאטיס
+ 6 כסאות אליסון
גודל: 200/110, נפתח ל- 5.00
24 סועדים

~~12,630 ₪~~ **11,490 ₪**

שולחן - בדולינה
+ 6 כסאות רוברטו
גודל: 165/100, נפתח ל- 2.49
12 סועדים

~~8,330 ₪~~
5,890 ₪

שולחן - אולטרה
+ 6 כסאות דיור
גודל: 165/100, נפתח ל- 2.53
12 סועדים

~~7,630 ₪~~
6,490 ₪

שולחן - אולימפוס
+ 6 כסאות עדן
גודל: 180/100, נפתח ל- 2.80
12 סועדים

~~6,830 ₪~~
6,190 ₪

שולחן - ערבה
+ 6 כסאות שירה
גודל: 160/100, נפתח ל- 3.60
16 סועדים

~~8,440 ₪~~
7,490 ₪

חדש בבילו
המלך חסן השני 1
צומת בילו

לרכישה בסניפים, באתר או בטלפון |
לרכישה בטלפון: 073-2221815, בין השעות: 09:00-18:00
קיבוץ שמרת | חיפה חוצות המפרץ | נתניה | פתח תקוה
בני ברק | ראשון לציון | ירושלים | באר שבע

לרהט את כל הבית במקום אחד!
שמרת הזורע®

בתוקף עד ה- 27.9.22 או עד גמר המלאי | התמונות להמחשה בלבד | המחירים לא כוללים הובלה והרכבה | ט.ל.ח

ארגון יד לבנים

ארגון להנצחת חללי מערכות ישראל וטיפול במשפחות (ע"ר)

יו"ר הארגון: אלי בן שם
מנכ"ל הארגון: יובל ליפקין
רכזת מערכת: טלי מעוז

כתובת הארגון: כנרת 5, בני ברק, מיקוד: 5126237
טלפון: 03-5629351
פקס: 03-5629354
דוא"ל: office@yadlabanim.org.il
אתר אינטרנט: www.yadlabanim.org.il

עריכה, כתיבה והפקה: חן קוטס
chenkotasbar@bezeqint.net
עריכה לשונית: ריבי רונן וינשטיין
עיצוב גרפי: סטודיו יונתן לון

© כל הזכויות שמורות

החברים מוזמנים לשלוח תגובות, הצעות ורשימות. המערכת אינה מתחייבת לפרסם או להחזיר לכותבים את כתבי היד.

צילום השער: אלי דסה

בשער (מימין למטה): נאוה גודינר, אחותו של רב סרן צבי פז גולדה ז"ל; פרידה שניידרמן, אחותו של סמל מאיר רוזנשטרוך ז"ל; אלון בסקינד, אחיו של סמ"ר מתן בסקינד ז"ל; יובל בן שם, אחותו של סגן קובי בן שם ז"ל; מירב ויקטורוביץ, אחותו של סמל עמית לוזון ז"ל; אורי רוטנברג, אחותו של סגן אורן רותם ז"ל; אלי דבי, אחיו של רב"ט צדוק דבי ז"ל; ציפי אזהרי, אחותה של מרגלית (מיקי) בן ישי ז"ל; אפי דראי, אחיו של רב סמל שרון דראי ז"ל; לוטפי נסראלדין, אחיו של רב סמל לוטפי נסראלדין ז"ל; עפרה יצחקי, אחותו של טוראי אליהו מכלוף ז"ל; ואסף דינר, אחיו של סא"ל יאיר דינר ז"ל

בלב אחד

ביטאון ההורים, האחים והאחיות השכולים של ארגון יד לבנים

גיליון מס' 39 | אלול תשפ"ב | ספטמבר 2022

תוכן העניינים

דבר יו"ר ארגון יד לבנים
הישגים ופעילויות 5

חדשות הארגון 6

"תיקנו עוול היסטורי"
ראיון אישי עם אלי בן שם, יו"ר ארגון יד לבנים, על המאבק הארוך להכרה באחים השכולים וההישג ההיסטורי........ 8

"נאבקנו, נלחמנו ובסוף גם ניצחנו"
ראיון עם יובל ליפקין, מנכ"ל ארגון יד לבנים, על חוק האחים החדש 10

פרויקט מיוחד
14 אחים שכולים ותיקים וצעירים, משנות ה-50 ועד ימינו, מספרים על הטראומה, הקשיים, הנזקים הנפשיים והניצחון ההיסטורי........ 12

מדור הטיולים "לטיול יצאנו"
והפעם, ימי בנימינה, טיול פסטורלי במושבה הציורית שחוגגת מאה........ 44

מדור אוכל וגעגועים, "המתכון שנשאר"
הפעם, הסמבוסק של רב"ט יורם עזרא ז"ל 49

דבר יו"ר ארגון יד לבנים

הורים יקרים, אחיות ואחים שכולים, חברות וחברים יקרים, בני משפחת השכול,

ביולי האחרון עשינו היסטוריה; אחרי עשרות שנים של עוול מתמשך, ובתום מאבק ארוך, רגע לפני פיזור הכנסת אושר החוק שמכיר באחים השכולים ומסדיר את מעמדם. מדובר באבן דרך היסטורית ביחסה של המדינה לאחים השכולים. במסגרת החוק יוסדרו זכויות האחים רשמית, לראשונה מקום המדינה. קשה להפריז בחשיבות החוק, שיעניק בפעם הראשונה לאחים השכולים תחושה שהם לא שקופים.

בחוק משפחות חיילים שנספו במלחמה משנת 1950 הופיעו רק הורים, אלמנות ויתומים. האחים מעולם לא היו בחוק, וקיבלו את ההטבות רק דרך ההורים. החוק שם קץ לעוול ההיסטורי. נוסף על כך, הורחב הטיפול הרגשי לאחים, והטבה ללימודים תינתן עד גיל ארבעים במקום עד גיל שלושים.

האחיות והאחים הם נושאי לפיד הזיכרון וממשיכי דרכם של החללים. לא יעלה על הדעת שמדינת ישראל תמשיך לא להכיר במעמדם, בצורכיהם ובזכויותיהם, מבלי לפגוע כמובן במעמדם ובכבודם של ההורים השכולים.

את הגיליון הנוכחי של "בלב אחד" אנחנו מקדישים להישג ההיסטורי. לצד סיפור המסע לחקיקת החוק בחרנו לשתף אתכם בסיפורים של אחיות ואחים שכולים משנות החמישים עד ימינו. הראיונות הרבים מביאים פסיפס שובר לב שמדגיש את גודל העוול שנגרם לאחים מקום המדינה. נוסף על כך, תמצאו בגיליון את המדורים הקבועים - "לטיול יצאנו" ו"המתכון שנשאר", שגם הוא מוקדש הפעם לאח שנפל.

ארגון יד לבנים ממשיך לפעול במלוא המרץ כל העת למען ההורים והאחים השכולים. כפי שפעלנו למען חוק האחים, אנו פועלים בנחישות לקדם סדרה של חוקים למען ההורים השכולים, בכלל זה חוק שיסדיר תוספת 10% בתגמול להורים שכולים בגיל הפנסיה והשוואת התגמול וההטבות השונות בין ההורים לאלמנות. מדובר בחוקים שכבר נמצאים על שולחן הכנסת ונפעל לקידומם בכנסת הבאה.

בימים אלה אנו מתחילים בשיתוף פעולה עם הקרן הקיימת לישראל בפרויקט "מסע ישראלי"; משפחות שכולות תצאנה למסע בן שלושה ימים בארץ, שיכלול ביקור באתרי מורשת. קק"ל תממן 50% מהעלות, ובשיתוף הארגון יצטרכו החברים לשלם סכום מינימלי. כ-800 הורים ואחים שכולים יצאו לשיט בחודש הקרוב עם ה"רויאל קריביאן". בחודשים נובמבר-דצמבר נוציא טיול של תשעה ימים למרוקו (מחזור אחד לדתיים ושלושה מחזורים לציבור החילוני). בפברואר, כתמיד, נצא לאילת.

חוק האחים השכולים שעבר בכנסת מוכיח שנחישות ואמונה בצדקת הדרך מובילות להישגים. נמשיך לפעול במלוא המרץ למען ההורים והאחים השכולים.

בהזדמנות זו אני מאחל לכולנו שנה טובה, שקטה ובריאה,
קריאה נעימה,

שלכם,
אלי בן שם

קידום הצעות חוק

ביולי האחרון עשינו היסטוריה בכנסת. אחרי עשרות שנים של עוול מתמשך, ובתום מאבק ארוך, הצלחנו להעלות לקריאה ראשונה, שנייה ושלישית את חוק האחים. החוק מכיר לראשונה באחים השכולים ובזכויותיהם ומסדיר את מעמדם. במסגרת החוק יוסדרו זכויותיהם של האחים באופן רשמי בפעם הראשונה מקום המדינה.

האחים השכולים, יחד עם אלי בן שם ויובל ליפקין בפגישה מרגשת עם שר הביטחון בני גנץ אחרי העברת חוק האחים (צילום - אריאל חרמוני, משרד הביטחון)

אלי בן שם, יו"ר ארגון יד לבנים, ויובל ליפקין, מנכ"ל הארגון, אחרי העברת החוק בכנסת (צילום - יח"צ כנסת ישראל)

סמינר יו״ר סניפים וגזברים

במהלך חודש יוני קיים הארגון סמינר שני ליושבי ראש וגזברי סניפים. יו״ר הארגון אלי בן שם, מנכ״ל הארגון יובל ליפקין ואיתם צוות המטה, יושבי ראש הסניפים והגזברים, הגיעו לנווה אילן לשלושה ימי סמינר. מטרת הסמינר הייתה לחשוף את המשתתפים לאתר החדש של הארגון, ללמוד לעבוד בסביבה דיגיטלית, שולחנות עגולים וליצור שיח פתוח ושיתופי בין יושבי הראש של הסניפים השונים, הגזברים ומטה הארגון.

אתר חדש לארגון יד לבנים

באפריל האחרון השקנו אתר אינטרנט חדש לארגון. האתר אינטראקטיבי וניתן לעשות בו פעולות אישיות דרך האזור האישי. מעתה כל ההודעות מהארגון תישלחנה ישירות אל החברים בהודעות SMS לטלפון, והם יוכלו להיכנס לאתר ולהירשם דרך האזור האישי שלהם.
כתובת האתר: https://yadlabanim.org.il

חיוג מקוצר לארגון

מהיום ניתן לצלצל לארגון בטלפון מקוצר שמספרו 8381*.

אחים שכולים בני ובנות מצווה בצפון אמריקה

במהלך חודש יולי יצאו 11 אחים שכולים ו-11 יתומים לחגוג בר ובת מצווה במסע בצפון אמריקה, בשיתוף יד לבנים, צה״ל וארגון ידידי צה״ל (FIDF) בארצות הברית. המחנה התקיים בפנסילבניה ושילב בין פעילויות מהנות למפגשים סביב השכול.

שירות VIP בשדה התעופה

משפחות שכולות זכאיות לקבל בשדה התעופה שירות VIP. בניגוד לעבר, כבר אין צורך למלא טופס אישור לבידוק ביטחוני מקוצר. כל שעל המשפחות השכולות לעשות הוא להציג תעודת משפחה שכולה של ארגון יד לבנים או של משרד הביטחון לקצין הביטחון בנתב״ג, וכך לזכות בשירות המיוחד.

מענקים להתאמת דיור להורים השכולים

קרן ניקולא באומן, באמצעות האפוטרופוס הכללי וקק״ל ובשיתוף ארגון יד לבנים, ממשיכה

במתן מענקים להתאמת דיור עד סכום של 10,000 שקלים להורים שכולים הזקוקים לכך. את ההטבות ניתן לממש עבור החלפת אמבטיה במקלחון, מעלון, הרחבת דלתות וכיו"ב. אם אתם מעל גיל 70 או סובלים מנכות שמצריכה התאמת דיור, פנו אלינו.

אירועי תרבות אזוריים

בחודשים האחרונים הועלתה ההצגה "בוסתן ספרדי" למשפחות השכולות בקריית מוצקין, טבריה, באר שבע, מודיעין ותל אביב. בימים אלה עמל הארגון על רכישת הצגות נוספות לטובת המשפחות.

שיט לקפריסין ואיי יוון באוניית "רויאל קריביאן"

בחודשים אוגוסט, ספטמבר ואוקטובר נקיים ארבעה מחזורים של שיט לקפריסין ואיי יוון באוניית רויאל קריביאן. ההרשמה לשיט הסתיימה במהירות. נדאג בעתיד להפלגות נוספות.

נופש במרוקו

במהלך נובמבר-דצמבר יתקיימו טיולים מאורגנים למרוקו בארבעה מחזורים, אחד לשומרי מסורת ושלושה מחזורים לציבור כל המשפחות. פרטים על הנופש יישלחו לחברים בהודעות SMS.

קורס "מפרשים"

אנו ממשיכים בתוכנית הנפלאה של ארגון יד לבנים בשיתוף מיזם "מפרשים" ובליווי ותמיכת מועדון השיט "דרך הים" בהרצליה. מדובר בשיחות נפש בלב ים עם התנסות בימאות בסיסית בקבוצות שמורכבות מהורים ואחים שכולים. הפעילות בספינה מאפשרת פיתוח החוסן האישי וכישורי החיים בעקבות אובדן וטראומה, באווירה נינוחה, מקבלת וחופשית.

זכאים להירשם הורים ואחים שכולים חברי הארגון בעלות כספית של 40 שקלים לחודש. ההרשמה באזור האישי באתר ארגון יד לבנים.

מועצה ארצית

ב-25.7.22 התקיימה אסיפה שנתית של מועצת הארגון בבית יד לבנים הדרוזי בדלית אל כרמל. בין השאר אושרו באספה דו"חות כספיים ודו"ח מילולי לשנת 2021 והתקיים טקס הוקרה לחברי הכנסת שעזרו בקידום הצעת חוק האחים השכולים. כיבדו אותנו בנוכחותם ח"כ מופיד מרעי, ח"כ מיכל שיר, ח"כ אפרת רייטן וח"כ עידית סילמן.

האסיפה השנתית של מועצת ארגון יד לבנים בבית יד לבנים הדרוזי

כנס אחים

ב-13 בדצמבר 2022 נקיים כנס אחים שכולים באולם סמולרש באוניברסיטת תל אביב. ההרשמה תתבצע באתר יד לבנים באזור האישי. פרטים מלאים יפורסמו בקרוב.

מרכז פניות חדש למערך הנפגעים בצה"ל

למערך הנפגעים בצה"ל יש מרכז פניות חדש, "קשר עד". המרכז מאויש על ידי סגל נפגעים ומהווה כתובת לבני המשפחות השכולות בכל הנדרש מצה"ל, בכלל זה: בקשת מידע - בקשות לאיתור תיק ארכיון אודות החלל; רישומים לנופשים וסמינרים בגבעת אולגה; רישומים לטקסי היחידות; קישור וחיבור עם היחידה של החלל ועם קצין הנפגעים; מענה לתהליכי גיוס לצה"ל; נושאים נוספים על פי צורכי המשפחה השכולה.

המרכז יפעל בימים ראשון עד חמישי בין שעות 18.00-08.30.

ליצירת קשר עם מוקד "קשר עד" חייגו 1111, שלוחה 6.

"תיקנו עוול היסטורי"

שנים רבות נאבק אלי בן שם, יו"ר ארגון יד לבנים, על ההכרה באחים השכולים. בראיון אישי הוא מספר על השנים שבהן איש לא חשב שצריך לתת מענה לאחים השכולים, על החלטתו לפעול למענם וגם על הקושי של בנותיו, אחרי שבנו, סגן קובי בן שם ז"ל, נהרג, ומודה, "בזכות החקיקה החזרנו חוב מוסרי של מדינת ישראל, של משרד הביטחון ושל ארגון יד לבנים לאחים השכולים"

כאשר עבר בכנסת חוק האחים השכולים, אפשר היה לראות את אלי בן שם, יו"ר ארגון יד לבנים, דומע. "זה היה בכי של שמחה, של התרגשות, של עייפות ושל עוד אלף דברים אחרים", הוא מגלה. "גם של הקלה. כי עד הרגע האחרון לא ידענו אם החוק יעבור. אחרי שלושה ימים שהייתי בכנסת מהבוקר עד אחת בלילה, הייתי באפיסת כוחות.

"האחים השכולים קופחו במשך שנים. מפליא שחוק כל כך צודק הצריך כל כך הרבה שנים של מאבק", הוא ממשיך. "בזכות החקיקה החזרנו חוב מוסרי של מדינת ישראל, של משרד הביטחון ושל ארגון יד לבנים לאחים השכולים. במשך עשרים שנה אמרתי שנגרם להם עוול. עבור מדינת ישראל, משרד הביטחון וגם ארגון יד לבנים הם היו שקופים".

דור אחר של הורים

כשהגיע לארגון יד לבנים, הוא אומר, לפני עשרים ושתיים שנה, האחים השכולים לא היו חלק מהארגון. "יש חלק גדול לארגון, שלא טיפל בהם", הוא מודה. "בעיקר באחים השכולים הוותיקים. אני לא שופט אף אחד. זה היה דור אחר של הורים שאמרו, 'אין מה לטפל בהם, הם לא במשחק', והמדינה ניצלה את זה".

אחרי שהצטרפה לארגון פרידה שניידרמן, בעצמה אחות שכולה ומי שעומדת היום בראש ועדת האחים הארצית, החליט אלי בן שם שהם חייבים לפעול למען האחים. "אני לא אשכח את הפגישה הראשונה שהייתה לנו בנושא", אומר אלי. "נפגשנו עם עשרים אחים שכולים וביקשתי מכל אחד שיספר על עצמו. אחרי שישה סיפורים ראיתי את עוצמת הכאב, כמה דברים הם שמרו בבטן, כמה התגרשו, כמה לא התחתנו, כמה סבלו מבעיות נפשיות. יצאתי החוצה והתחלתי לבכות. זה היה נורא.

"יש בתים שבהם, אחרי האסון, אין שבת ואין חג", הוא מפרט. "ההורים שוקעים בתוך עצמם והאחים צריכים לטפל בהם. אין משפחה, אין כלום. יש רק את האח שנפל. הבנו שצריך לטפל באחים השכולים, שנגרם להם עוול גדול".

נושאים את ההנצחה והנחלת המורשת

המסע שהתחיל שם נמשך שנים ארוכות. בשנת 2003, מספר בן שם, הוא הוביל לחקיקה שמכוחה קיבלו אחים שכולים טיפול פסיכולוגי. עד אז, הם לא היו זכאים אפילו לזה. "משרד הביטחון העריך את הטיפול מכוח החוק בסכום מסוים, ובסוף זה עלה לו פי שלושה", הוא מגלה. "לא העריכו נכון את מצבם של האחים.

"כל שנה הולכים לעולמם כשש מאות הורים שכולים", חושף בן שם. "אם לא נשכיל להכניס את האחים השכולים לארגון, עוד עשרים שנה לא יהיה מי שיישא את ההנצחה ואת הנחלת המורשת. זה היה החזון שלי. הבנתי שאנחנו חייבים שהאחים יהיו חלק מהארגון".

הילדות שלי ניצלו

הוא עצמו אב שכול. בנו בכורו, סגן קובי בן שם, נהרג באסון המסוקים. באותם ימים היו לו שתי בנות צעירות. "אני זוכר שהבנות שלי היו במשבר מאוד גדול", הוא משתף. "הן איבדו גם אימא (אשתו הראשונה של אלי נפטרה ממחלה לפני שקובי נהרג – ח"ק) וגם אח. הבת הגדולה שלי כעסה על כל העולם. והבת הקטנה, בגיל תשע, לא דיברה. בגיל עשר היא

אלי בן שם, יו"ר ארגון יד לבנים

התחילה לצייר פתאום הכול בשחור, ולכתוב באותיות מאוד קטנות. לקחתי אותה לתרפיה באומנות והיום היא מדהימה. היא מפיקת אירועים, עושה שמח לאנשים. מילדה שהייתה במשבר קשה.

"הילדות שלי ניצלו ממש, בזכות הטיפול שהן קיבלו. כי ראו אותן. רק היום מתחילים להבין אילו בעיות נפשיות יש לאחים שאף אחד לא ספר אותם".

בזמן פציעות

במשך שלושה ימים ישב אלי בכנסת יחד עם מנכ"ל הארגון, יובל ליפקין. עד לרגע האחרון, כאמור, לא היה ברור אם החוק יעבור. הם דאגו שלכנסת יגיעו גם אחיות ואחים שכולים ונפגשו עם חברי כנסת ושרים, לוחצים עליהם להעביר את החוק לפני פיזור הכנסת. "הספקנו את זה בזמן פציעות", אומר אלי על החוק. "זה היה חוק אחד לפני אחרון, לפני פיזור הכנסת. כל שעה-שעתיים הודיעו לנו שמוציאים את החוק ואז מחזירים אותו. כל פעם מחדש רצנו בין שרים וחברי כנסת. אמרתי להם, 'אתם לא תעשו פוליטיקה על הגב שלנו'".

בדיעבד החמיאו להם שקבעו שיא כשהצליחו להעביר חוק בשלושה ימים, כולל הדיונים בוועדות והקריאות השונות. חברי הכנסת מיכל שיר, מופיד מרעי ועידית סילמן, וכמובן שר הביטחון בני גנץ, אומר אלי, תמכו ביוזמה לאורך הדרך. "אפרת רייטן, יושבת ראש ועדת העבודה והרווחה, אמרה לנו שנלחמנו כמו אריות", הוא מגלה. "היא אמרה לי שנלחמתי כמו הבן שלי, ושצריך להצדיע לנו על הנחרצות, הנחישות ועל הלחימה. כי זו הייתה לחימה ממש".

השמיים הם הגבול

בעקבות החוק יוכלו בארגון יד לבנים לקבל את רשימת האחים השכולים בישראל. "מדובר להערכתי בארבעים אלף אחיות ואחים שכולים", אומר אלי. "סוף סוף נוכל לפנות אליהם, לספר להם שיש ארגון יציג שיכול לטפל בבעיות שלהם, שמגיעות להם הרבה הטבות.

"מגיע להם כרטיס חבר וכניסה לשמורות הטבע ועוד הטבות רבות. אנחנו מתכוונים להרחיב ולאפשר לאחים עוד סוגים רבים של טיפולים. לא לכל אחד מתאים דווקא טיפול פסיכולוגי".

כמה ימים אחרי שעבר החוק, פגש אלי חלק מהאחים השכולים החברים בארגון. "אמרתי להם, 'תדעו לכם שעשינו היסטוריה'", הוא מספר. "תיקנו עוול היסטורי. עד עכשיו לא יכולנו לעשות כלום בשביל האחים השכולים. עכשיו, כשהם בחוק, השמיים הם הגבול". ■

יובל ליפקין, מנכ"ל ארגון יד לבנים

"זכות גדולה להיות חלק ממהלך היסטורי"

"הייתה לי הזכות להיות חלק ממהלך היסטורי שתיקן עיוות מקום המדינה", אומר יובל ליפקין, מנכ"ל ארגון יד לבנים, כשהוא מתייחס לחוק האחים שמכיר רשמית באחים השכולים ובזכויותיהם. "החוק החדש עושה צדק. הוא יגרום לאלפי אחיות ואחים שכולים להרגיש שהם חלק ממשפחת השכול ושהם כבר לא שקופים".

פחות משנה אחרי שנכנס לתפקידו כמנכ"ל הארגון (בספטמבר 2021) כבר היה יובל ליפקין שותף בדחיפת והובלת המהלך שעשה היסטוריה, העברת החוק למען האחים השכולים בכנסת. במסגרת החוק שיזמה והגישה חברת הכנסת מיכל שיר, בתמיכה משמעותית של שר הביטחון בני גנץ שנרתם למשימה בעוצמה רבה, דחף ושכנע, ושבלי הנחישות והמסירות שלו ושל צוותו לא ניתן היה להשלים את המשימה - יוסדרו זכויות האחים השכולים באופן רשמי, מבלי לבסס את הקשר שלהם לרשויות על הוריהם, כפי שהיה עד היום. "כשנופל חלל וההורים נופלים לבור שחור גדול, האחים נשארים לבד. אף אחד לא אמר להם עד היום, 'אתם זקוקים לעזרה'", מסביר יובל. "הם לא יכלו לקבל שום הטבה באופן ישיר, רק דרך הוריהם.

"בגיל שמונה-עשרה נותנים לאח שכול נשק כדי שיהיה חייל, אבל בגיל עשרים וחמש, כשאותו אח שכול מעוניין ללמוד באקדמיה ולקבל מלגת לימודים, אומרים לו, 'לא תקבל את המלגה. אתה צריך בשביל זה את הוריך?' זה לא הגיוני. לא יעלה על הדעת שהאחים השכולים לא יהיו חלק ממשפחת השכול.

"צריך לטפל באחים השכולים, וככל שיעשו זאת בגיל צעיר יותר, כך ימנעו קשיים ובעיות בעתיד. זו מטריצה ברורה. אם המדינה הייתה משכילה לעשות את זה לפני שנים, ההתמודדות הייתה קלה יותר, כי האחים היו במצב טוב יותר.

"אנחנו הצלחנו כנגד כל הסיכויים להביא להסכמה

בין הקואליציה לאופוזיציה", מספר ליפקין על ההישג של העברת החוק. "היינו בכנסת מבוקר עד לילה. הבאנו לכנסת אוטובוסים עם אחים שכולים שישמיעו את קולם. נאבקנו, נלחמנו. לא ויתרנו, ובסופו של דבר גם ניצחנו".

העיוות בחוק

את העיוות בחוק גילה יובל ליפקין עם כניסתו לתפקיד. "יש המון עיוותים היסטוריים בחוק משפחות שנספו במערכה, שחוקק בשנת 1950", הוא מסביר. "היו המון דברים שהיו צריכים לעבור התאמות, אבל ההתאמות לא בוצעו. אחד העיוותים המרכזיים היה בסוגיית האחים השכולים, שפשוט לא היו מוכרים.

"באוטומציה, כל ההטבות הוענקו ישירות להורים, ורק דרכם לאחים השכולים", מתאר ליפקין את המצב שהיה עד לשינוי החוק. "הרבה פעמים יש משבר בין הורים לאחים. מה עושים אז?

"אנחנו לא ידענו איך לאתר את האחים השכולים ואיך להגיע אליהם שלא דרך הוריהם. עכשיו, בעקבות החוק, האחים יוכלו לקבל את ההטבות באופן ישיר".

נוסף על כך, מגבלת גיל הלימודים האקדמיים לאחים שונתה מגיל שלושים לארבעים ונוספו טיפולים רגשיים. "כפי שמעניקים להורים, גם לאחים תהיה בחירה אם ללכת לטיפול פסיכולוגי או לטיפול רגשי אחר", מסביר יובל.

רשימת האחים השכולים

אחד הנושאים המשמעותיים שנפתרו בעקבות החוק הוא רשימת האחים השכולים. "עד היום ארגון יד לבנים לא ידע לתת מענה ראוי לאחים השכולים, בין השאר כי לא ידענו את מספרם", אומר ליפקין. "ממנים אותי למנכ"ל ודורשים ממני 'צא לעבוד' כשאני לא יודע מי קהל היעד שלי", הוא משתף. "אין לי מושג כמה אחים שכולים יש, באילו גילים ומה הפריסה הגיאוגרפית שלהם. בגלל שהאחים לא היו חלק מחוק משפחות, אף אחד לא היה רשאי להעביר לארגון את הפרטים שלהם. כשזה המצב, איך אנחנו, כארגון, יכולים לתת לאחים מענה מיטבי?

"אני רוצה שכל האחים השכולים ייהנו מהפעילויות שהארגון מקיים, לעשות איתם קבוצות מיקוד, לגלות קשיים שיש להם. בשביל זה אני צריך להגיע לכל האחים השכולים.

"אנחנו חווים גידול תמידי במספר האחים שמעוניינים להצטרף לארגון ולהרגיש חלק ממשהו גדול", הוא מגלה. "הארגון מקיים פעילויות מהרמה המקומית ועד הארצית, והמון אחים מעוניינים להתנדב ולתרום. עדיין, יש מספר גדול של אחים לא מעורבים שאנחנו לא מכירים".

הוצאת קול קורא

עכשיו מבטיח יובל ש"בקרוב נקבל ממשרד הביטחון את פרטי כל האחים השכולים. זה משמעותי לאחים ולארגון. ברגע שנקבל את רשימת האחים, ניצור איתם קשר, נוציא קול קורא ונתחיל לשווק פעילויות שהארגון מקיים בקרב כל האחים השכולים".

יובל ליפקין לא שוכח להודות לחברי הכנסת שליוו את המהלך ההיסטורי לצד שר הביטחון גנץ, הח"כים מיכל שיר, עידית סילמן, אפרת רייטן ומופיד מרעי, בעצמו אח שכול; לסמנכ"ל וראש אגף משפחות, הנצחה ומורשת במשרד הביטחון אריה מועלם ולאנשי המקצוע באגף; לאנשי מקצוע נוספים שליוו את המהלך – עומר כרמי, מנכ"ל קבוצת אגרא פרו, משרד הלובי שמייצג את ארגון יד לבנים בהתנדבות, ולמאיה טבת; ליועץ התקשורת של הארגון, יהונתן משעל, למתנדבי הארגון ולוועדת האחים שביקרה רבות באותם ימים בכנסת, וגם לכל שאר אנשי הארגון. "החוק לא היה עובר", הוא מדגיש, "אלמלא הצוות המסור של ארגון יד לבנים, עובדים, מתנדבים, ראשי סניפים, הנהלת הארגון, פרידה שניידרמן, יושבת ראש ועדת האחים הארצית, אלי דבי, יו"ר ועדת שיקום, וכמובן אלי בן שם, יושב הראש".

מביטים קדימה לעתיד

בקרוב מתכננים בארגון יד לבנים לקיים כנס אחים שכולים גדול. הכנס, שמתקיים כל שנה, יישא הפעם אופי ייחודי. "ערב עם המון עוצמה וכוח ורוח גבית להמשיך הלאה", אומר יובל.

"אנחנו מביטים לעתיד, על חוקים ודברים חדשים שצריך לעשות, לאחים וכמובן להורים השכולים", הוא מסכם. "החוק שעבר מלמד את ההורים והאחים השכולים שאין תקרה. אם יש תקרה, אז היא תקרת זכוכית, ואפשר לשבור אותה. אין משהו שאי אפשר להשיג. אומרים לכם שאי אפשר? אז תדעו שאפשר". ■

"אנחנו כבר

פרויקט מיוחד

מימין: שושי גבע-וגמייסטר, אורית ברוך, פרידה שניידרמן, פנינה צ'צ'יק-מנקר,
אביבה גלעדי ונעמי שמואלי; למעלה: רון רשף, אילן מושקוביץ, שמעון ברזן ודן בן צבי.
"האחים שלנו תמיד איתנו"

לא שקופים"

72 שנה אחרי שחוקק חוק משפחות חיילים שנספו במערכה, שלא הכיר באחים השכולים כחלק ממשפחת השכול, נחקק חוק האחים השכולים ותיקן את העוול ההיסטורי.

בגיליון הנוכחי של "בלב אחד" ארגון יד לבנים מצדיע לאחים השכולים.

כאן, ובתמונת השער, אחים שכולים צעירים וותיקים שנושאים בגאווה את זכר אחיהם ואחיותיהם שאינם, ומבטיחים "האחים שלנו לא כאן, אבל הם תמיד איתנו".

בעמודים הבאים מובאים 14 סיפורים של אחים שכולים, משנות החמישים ועד ימינו. הם מתארים את הטראומה, הנזקים הנפשיים, הקשיים האדירים והניצחון ההיסטורי ומכריזים "אנחנו חלק בלתי נפרד ממשפחת השכול".

פרויקט מיוחד.

צילומים: אלי דסה

פרידה שניידרמן

פרידה שניידרמן, יושבת ראש ועדת האחים הארצית בארגון יד לבנים ואחות של סמל מאיר (מאירק'ה) רוזנשטרוך ז"ל, מספרת על החיים כאחות שכולה ועל בחירתה להיאבק למען האחים השכולים. "שלושים שנה הייתי 'בת של הורים שכולים'. כשהוריי נפטרו אמרתי, זה אח שלי שנפל, אני רוצה להיות אחותו. אני לא רוצה להיות רק הבת של הוריו"

"אני פרידה, אחות שכולה"

"אני זה אחי", פותחת פרידה שניידרמן, יושבת ראש ועדת האחים הארצית בארגון יד לבנים ואחותו של סמל מאיר (מאירק'ה) רוזנשטרוך ז"ל, שנפל בשיא החרמון בקרבות ההתשה שאחרי מלחמת יום כיפור. בדרך כלל היא לא בוכה. אבל כשחוק האחים עבר בכנסת, פרצה בבכי. שנים ארוכות של מלחמה למען זכויות האחים השכולים וההכרה שלפעילות שלה יש חלק משמעותי בעבודה שהחוק עבר, עשו את שלהן. "כי אני יושבת יחד עם האחים השכולים ואני יושבת איתו", היא אומרת ומכוונת לאחיה, מאירק'ה. "ואני עושה איתו את השיח. וקשה לי לשבת איתו ולהיות בלעדיו. "כשבאו להודיע לנו את הבשורה, שמאירק'ה איננו", היא ממשיכה, "אמרתי, 'איך אני חיה עם זה?' חשבתי, 'אין אחים שגרים בארצות הברית?' אז אני אחליט שאחי גר רחוק. וככה אני חיה עם זה מאז. אני הולכת עם אחי. איפה שאני, הוא איתי. זה הכי קל, שאת כאילו 'מחיה' בן אדם.

"אני הולכת עם אחי. איפה שאני, הוא איתי. אני צועדת איתו. כל מהלך העשייה שלי, זה תמיד אני ואחי. כאילו 'אדם והצל שלו'. ככה אנחנו הולכים. וככה אנחנו חיים, באושר. אחי ואני"

"אני צועדת איתו, עם מאיר. כל מהלך העשייה שלי, זה תמיד אני ואחי. כאילו 'אדם והצל שלו'. ככה אנחנו הולכים. וככה אנחנו חיים, באושר. אחי ואני".

המשפחה הבאה בתור

מאיר היה אחיה הצעיר. יש לה עוד אחות, גדולה ממנה. "היינו מאוד קשורים", היא מספרת עליו. "הוא היה האח המוכשר, היפה. הוא ניגן בתזמורת

ונורא רצה חצוצרה. חסכתי וקניתי לו חצוצרה שעד היום נמצאת אצלי בבית. אני לא יכולה שאף אחד ייגע בה. הוא היה בשבילי הכול".

מאיר שירת כחובש בחיל האוויר. כשקמה היחידה המוטסת, 669, היה הראשון להצטרף אליה. הוא נהרג בה' באייר תשל"ד, 27 באפריל 1974, שבת, יומיים לפני הפסקת האש בחזית הסורית. יום העצמאות באותה שנה חל בשבת, והחג ויום הזיכרון הוקדמו. "ראיתי בטלוויזיה ביום הזיכרון משפחות שכולות", היא נזכרת. "אמרתי, 'איך הן יכולות להמשיך'. לא חשבתי שאנחנו נהיה הבאים בתור".

לקחתי על עצמי את התפקיד

יממה לפני האסון עוד שוחחה עם אחיה בטלפון. היא כבר הייתה נשואה ואימא לשניים. "מאיר התקשר ואמר לי, 'תגידי לאימא שאני מגיע, שתכין דברים טובים'", היא מספרת. "בערב הוא לא הגיע. הבנו שיש הפגזות אז אמרתי, 'בטח לא משחררים'. לא דאגתי".

בשבת הגיעה שיחת הטלפון. "אמרו לי, 'אחיך נפצע'", מספרת פרידה, וביקשו שאגיע להוריי.

"הגעתי אליהם", היא מתארת. "ואני רואה אותם, מתעלפים, צועקים. נכנסתי ואמרתי לקצין המודיע, 'אני פה. מה שאתה רוצה, תגיד רק לי'. לקחתי על עצמי את התפקיד".

עד היום היא לא יודעת מה הוביל לאסון שגרם למותו של אחיה ואיתו כל צוות המסוק. "באותו יום הייתה התקפה קשה בשיא החרמון", היא משתפת. "מאיר כבר ירד מהמסוק ללכת הביתה. פתאום הייתה עוד הזנקה. מי שהיה אמור להחליף אותו לא היה מוכן, אז הוא רץ שוב למסוק.

"אני יודעת שהיו פצועים והרוגים והם טסו לחלץ אותם", אומרת פרידה. "אחי כבר דיבר עם הקרקע, לוודא את מצב הפצועים. אבל הם לא הצליחו לנחות. המסוק נשרף על כל יושביו".

לראות אם זה באמת הוא

מאיר רוזנשטרוך הובא למנוחות בבית העלמין הצבאי בקריית שאול. "עמדנו בלוויה, אימא מצד אחד, אבא מצד שני ואני העץ החזק, מושך את המשפחה. כל הזמן הצצתי בחריץ של הארון. רציתי לראות אם זה באמת הוא.

"אימא דיברה תמיד בלחש, אישה מלאך", היא ממשיכה. "פתאום היא נתנה שאגה קורעת לב והתעלפה. נגמרה הלוויה, התחיל הסיוט החדש, השבעה. אבא היה מבסוט על כל קצין שהגיע. אימא לא רצתה לראות אף אחד.

"עד היום", פרידה מגלה, "כשאני שומעת תינוק בוכה אני מתחילה לרוץ. כאילו אני שומעת את אימא שלי זועקת. בכל האזכרות של אחי היה חוזר הריטואל הקבוע; אני באמצע, הוריי משני הצדדים שלי, אחותי מתחבאת, אימא נותנת זעקה, מתעלפת, אבא נופל על הקבר ואני עומדת בכל כוחי".

סמל מאיר (מאירק'ה) רוזנשטרוך ז"ל

"עמדנו בלוויה, אימא מצד אחד, אבא מצד שני ואני העץ החזק, מושך את המשפחה. כל הזמן הצצתי בחריץ של הארון. רציתי לראות אם זה באמת הוא"

לגדל את ההורים

החיים השתנו. "חיינו בבית שתמיד היה שמח", היא מספרת. "פתאום הכול נפסק".

היא עצמה הפסיקה לעבוד, למשך חמש שנים. "כי הייתי צריכה לגדל את הוריי", היא מסבירה. "הייתי מגיעה אליהם פעמיים ביום. אימא הפסיקה לאכול. היא הייתה אומרת לי, 'עד שהבן שלי לא חוזר אני לא אוכלת ולא שותה'. היא תמיד הייתה אישה מטופחת. פתאום לא עניין אותה כלום. הכרחתי אותה לאכול, לשתות, ללכת למספרה. אמרתי לה, 'אני לא מוכנה להיות בבית שאי אפשר לחיות בו'. כל יום שישי הייתי באה, לוקחת אותה למספרה, מחכה לה, קונה לה בגדים, מביאה לה אותם שתמדוד, באה בבוקר לשים לה אודם".

◄

פרידה שניידרמן עם תמונת אחיה סמל מאיר (מאירק'ה) רוזנשטרוך ז"ל

מה היה עם הילדים שלך?

"אני זוכרת שהייתי עושה להם אמבטיה והבן שלי היה אומר לבת שלי, 'אל תעצבני היום את אימא, מאיר מת'".

משימת חיים

אימה של פרידה נפטרה בשנת 1998. שנה וחצי אחר כך הלך לעולמו גם אביה. "אחותי אמרה לי, 'את יודעת, הוקל לי' מספרת פרידה." אמרתי לה, 'איך את מעיזה?' היא אמרה לי, 'לא יכולתי יותר לראות אותם סובלים'.

"שלושים שנה הייתי 'בת של הורים שכולים'", היא אומרת. "ככה המדינה קראה לי. כשהם נפטרו, אמרתי, 'זה אח שלי שנפל, אני רוצה להיות אחותו. אני לא רוצה להיות רק הבת של הוריו'. 'אני, פרידה, אחות שכולה'".

כל חייה נשאה שניידרמן בתפקידי ניהול בכירים בחברות גדולות. "היו לי המון 'טייטלים', אבל לא הייתי אני, לא הייתי פרידה", היא אומרת.

המוות של הוריה והטלטלה שחשה הובילו אותה להתפטר מהעבודה. לפני תשע-עשרה שנה הצטרפה לארגון יד לבנים. "בהתחלה לא באתי כדי להיות 'אחות'", היא אומרת על החלטתה להצטרף לארגון. "באתי כדי להיות הפה של הוריי".

"הייתי צריכה לגדל את הוריי. אימא הפסיקה לאכול. היא הייתה אומרת לי, 'עד שהבן שלי לא חוזר אני לא אוכלת ולא שותה'. כל יום שישי הייתי באה, לוקחת אותה למספרה, מחכה לה, קונה לה בגדים, מביאה לה אותם שתמדוד, באה בבוקר לשים לה אודם"

כעבור שנה הבינה שאין התייחסות לאחים השכולים והציעה להקים ועדת אחים. בימים אלה היא מסיימת קדנציה שלישית כיושבת ראש ועדת האחים הארצית, עם מעל חמשת אלפים אחים שכולים שחברים בארגון. העשייה למען האחים השכולים הפכה למשימת חייה. "מה שאני עושה היום זה לא בשביל אחרים", היא מודה. "זה חלק מהטיפול שלי בעצמי".

התמדה ואמונה

כיושבת ראש ועדת האחים הארצית בארגון היה לפרידה חלק נכבד בקידום החוק החדש. בין השאר, היא זו שדאגה לגייס את האחים. "אני לא רוצה לקשור לי כתרים שלא מגיעים לי", היא מצטנעת, "אבל הצעת החוק הזו היא קודם כול תוצאה של התמדה של הארגון, של האחים השכולים בארגון, וכמובן של האמונה ששנים ארוכות נעשה עוול וצריך לתקן אותו".

יש כעס על כך שזה לא קרה קודם?

"לא. הטענה היחידה שלי היא לעצמי ולאחים שלנו. לא ראו אותנו, כי אנחנו לא ראינו את עצמנו". ■

SIMPLY WOOD™

Since 1996

מבחר מזרני Better Sleep ל- 120 לילות ניסיון.

חפשו אותנו ב- waze | חיפה REDESIGN | נתניה | כפר-סבא | דן דיזיין סנטר | ראשון לציון

simply-wood.co.il

"הוריי שכחו שיש עוד ילד בבית"

בפברואר 1957 צלל מטוסו של סגן משנה אביהו (אבי) מושקוביץ, טייס חיל האוויר, אל הים. מאז מוגדר אביהו חלל שמקום קבורתו לא נודע. אילן, אחיו היחיד, נזכר בהורים שעשו הכול כדי להשכיח את האסון ומספר על שישים וחמש שנים של ציפייה ותקווה למצוא זכר מאחיו ולהביאו לקבר ישראל. "קשה לי להאמין, אבל יש לי תקווה. אולי יקרה נס"

שישים וחמש שנים חלפו מאז נהרג סגן משנה אביהו (אבי) מושקוביץ, טייס חיל האוויר, בעת מילוי תפקידו, בפברואר 1957. מטוסו של אביהו צלל אל מי הים התיכון. גופתו לא נמצאה עד היום והוא נחשב חלל צה"ל שמקום קבורתו לא נודע. "נכון לרגע זה לא מצאו אותו", אומר אילן, אחיו היחיד, כאילו לא חלפו יותר משישה עשורים.

"אני מחכה לזה", הוא אומר, "שימצאו משהו. שאפשר יהיה להגיד ש'הנה, הבאנו אותו לקבורה, הבאנו אותו לקבר ישראל. הוא כבר לא חלל שמקום קבורתו לא נודע'".

לא ישבו שבעה

אביהו, אבי בפי אילן, סיים את קורס טיס מספר 21 של חיל האוויר. הוא השתתף במבצע קדש. בהמשך הוצב בטייסת 117, בבסיס רמת דוד. הטייסת קלטה אז את מטוס ה'גלוסטר מטאור', המטוס הסילוני הראשון בחיל האוויר. הכרת המטוס והמעבר לעידן הסילון, אומר אילן, גבו תאונות קשות, בכלל זה התאונה שבה נהרג אחיו.

כשהודיעו על האסון הוא היה בן חמש-עשרה. "ההודעה הולכת איתי עד היום, כל יום", הוא אומר. "הייתי בתנועה. זה היה יום שישי. באו כמה אנשים לפעילות, שלפו אותי ואמרו ש'קרה משהו' ו'בוא איתנו הביתה'. הגענו הביתה. ואז הודיעו להוריי. אימי צעקה, 'זה לא יכול להיות', ו'אולי הוא על איזה אי'. "איפה אי? איזה אי? לא מצאו אותו עד היום".

בגלל הנסיבות המיוחדות לא ישבו שבעה. "יום או יומיים אחרי ההודעה הייתי בבית, ואחר כך כבר חזרתי לבית ספר", אילן מספר. "וידעו שאח שלי נהרג, אבל אף אחד לא התייחס לזה".

ההורים ויתרו

הוריו, אומר אילן, בחרו להתנתק. "בהתחלה אימא לא השלימה עם מה שקרה", הוא נזכר. "היא אמרה, 'אולי ימצאו אותו'.

"הם הלכו לפעילות ציבורית כדי להשכיח את האסון שלהם, האסון שלנו. והם שכחו שיש להם עוד ילד בבית. אני הלכתי לכיוון של להיות עצמאי כי לא הייתה לי ברירה ועשיתי הכול לבד, לבד, לבד. "הייתי הולך לבית ספר, חוזר מבית ספר. סידרתי לעצמי, בישלתי לעצמי".

מצבה לזכרו של אביהו ז"ל הוקמה בחלקת הנעדרים בבית הקברות הצבאי בהר הרצל בירושלים. "אני חושב שעלינו לשם בשלוש או ארבע השנים הראשונות בז' באדר, יום האזכרה לחללי צה"ל שמקום קבורתם לא נודע, שהוא במקרה גם היום שבו אחי נהרג", אומר אילן. וזהו. לא יותר.

"הוריי ויתרו", הוא פוסק בצער. "הם ניתקו את עצמם מכל הנושא של צבא. לא רצו כלום בהתחלה, גם לא ממשרד הביטחון".

התחדשתי בעוד משפחה

הוריו של אילן נפטרו בשנות השמונים של המאה שעברה. "ומאז הזיכרון רק התגבר", אומר אילן. "כשהם היו בחיים אני 'הפנמתי' את זה. ברגע שהם לא היו, הרגשתי שאני לוקח את הזיכרון על עצמי". הוא שב לפקוד את חלקת הנעדרים בהר הרצל

אילן מושקוביץ עם תמונת אחיו סגן משנה אביהו (אבי) מושקוביץ ז"ל

וחידש את הקשר עם הטייסת שבה שירת אביהו ז"ל. "כשאימא שלי הייתה סיעודית מצאתי אצלה בבית מכתב מהטייסת", מספר אילן. "התקשרתי אליהם ואמרו לי שכל שנה הם שולחים מכתב שמזמין לטקס האזכרה, אבל הוריי פשוט אף פעם לא הגיעו".

היום הוא נמצא בקשר מצוין עם הטייסת ומשתתף בטקסי הזיכרון לנופלים מבסיס רמת דוד. "אפשר לומר שהתחדשתי בעוד משפחה", הוא אומר.

ימים אחדים אחרי שצלל עם מטוסו לים נמשתה הקסדה של אביהו מהים על ידי דייגים ונמסרה להוריו. אלה החליטו להנציח אותו בבית הספר שבו למד, אורט סינגאלובסקי בתל אביב. הם הקימו ספרייה גדולה לזכרו ובכניסה אליה הציבו ארון זכוכית עם הקסדה האמורה.

"לפני כמה שנים הגעתי לטקס אזכרה לנופלים מבית הספר", כך אילן. "בתום הטקס לקחתי את המשפחה שלי, להראות להם את הספרייה. לתדהמתי גיליתי שהספרייה הוסבה על שם מישהו אחר, וארון הזכוכית נעלם, עם הקסדה, שהייתה המזכרת האחרונה מאחי. נעשה לנו עוול קשה".

בסופו של דבר תרמה הטייסת של אביהו ז"ל דגם של מטוס המטאור שעליו טס יחד עם הקדשה, וזה הוצב בכיתת המחשבים בבית הספר, שהוסבה על שמו. "את הקסדה לא מצאו", מצר אילן.

רואה את התמונה שלו כל יום

בקיץ האחרון חגג אילן שמונים. לו אביהו היה חי, הוא אומר, הוא היה כעת בן שמונים ושש. "אני לא חושב מה הוא היה עושה בחיים", הוא אומר. "אני כן חושב תמיד כמה הוא חסר לי; האח הגדול, שיכול היה לתת איזו עצה. אחרי שהוריי נפטרו חשבתי, 'לפחות היה לי עוד מישהו', אם הוא היה חי. פה הנקודה הקשה.

"על יד הטלוויזיה עשיתי פינה עם התמונה שלו", הוא ממשיך. "כשאני רואה טלוויזיה, ואני רואה טלוויזיה כל יום, אני רואה גם את התמונה שלו".

במהלך כל השנים האחרונות פנה אילן ליחידה לאיתור נעדרים בצה"ל, שתנסה לקדם את מציאת גופתו של אביהו ז"ל. לאחרונה, הוא אומר, הוקצה לכך תקציב בחיל האוויר ונעשים חיפושים. "אמנם לא בקצב הרצוי", כך אילן, "ובכל זאת, מחפשים. "אם הוריי בזמנו, לפני הרבה שנים, היו מתעסקים בזה יותר, יכול להיות שהיו מוצאים", הוא אומר. "היום כבר הכול מכוסה בכמויות אדירות של חול ואדמה. הסיכוי למצוא אותו כל כך אפסי, אבל מספיק שימצאו משהו.

"אני מאוד מקווה שימצאו", הוא משתף. "קשה לי להאמין, אבל יש לי תקווה. אולי יקרה נס". ■

פנינה צ'צ'יק-מנקר עם תמונת אחיה רב טוראי שמחה מנקר ז"ל

לזקוף את הראש

פנינה צ'צ'יק-מנקר, אחותו של רב טוראי שמחה מנקר ז"ל שנהרג במלחמת יום כיפור, זוכרת היטב את הרגע שבו נודע לה שאחיה נפל. "הייתי בת שתים-עשרה", היא מתארת. "לבשתי שמלה אדומה עם פרחים. הוציאו אותי מבית הספר. חזרתי הביתה. דלת הדירה הייתה פתוחה. ראיתי את אימא מייבבת ופניה טמונות במגבת. נעצרתי על סף הדלת. אימא הרימה את הראש ואמרה לי, 'את יכולה להיכנס. אין לנו אותו יותר. הרגו לנו אותו'. צעדתי פנימה ורק כשהתקרבתי אליה, שאלתי אותה, 'את מי?' כי שני אחיי היו מגויסים. ורציתי לדעת את מי, מי משניהם. לא התחבקנו. לא בכינו זו על זו. זה היה אינפורמטיבי לחלוטין. מהרגע הזה לא הייתה לי יותר אימא להישען עליה".

שמחה, אחיה, היה מבוגר ממנה בשמונה שנים. יש לה אח נוסף, גדול ממנה בשתים-עשרה שנה. "היינו החברים הכי טובים בעולם", היא מספרת על אחיה שנפל. "אהבתי אותו אהבת נפש".

הוא נהרג ולא ידענו

שמחה ז"ל שירת בתותחנים והיה מוצב ברפידים. כשפרצה מלחמת כיפור היה בקורס בצריפין, אך משפחתו לא ידעה על כך. "כשלא הגיע שום סימן ממנו", נזכרת פנינה, "ביקשנו עזרה מהשכנה, אזרחית עובדת צה"ל. היא יצרה קשר עם המפקדה ברפידים, ואמרו לה שם שכולם בסדר ואין להם אבדות. שמחה כבר לא היה אז בחיים חמישה ימים, ואנחנו לא ידענו".

אחר כך התברר להם ששמחה נהרג בקרבות הבלימה ברמת הגולן, ב-10 באוקטובר, שלושה ימים בדיוק אחרי יום הולדתו העשרים. "כשהמלחמה התחילה, מפקד הקורס בצריפין הודיע להם שהוא מחכה שיגידו לו לאן לשלוח אותם והציע שינוחו בינתיים", מספרת פנינה דברים שגילתה באיחור. "אחי לא היה מסוגל לשבת בשקט כשאחרים נלחמים. הוא מצא מילואימניקים תותחנים שהיו בדרך צפונה והצטרף אליהם".

רק ב-15 באוקטובר נודע להם שנהרג. היא הייתה כאמור בבית הספר. "צלצלו לשעה החמישית ואני כבר ישבתי מוכנה לשיעור", היא מפרטת. "אחד הילדים יצא לראות למה המורה לא מגיעה. הוא חזר ואמר לי, 'מחפשים אותך במזכירות'. עוד הוא מדבר ומגיעה המזכירה; 'את צריכה לרדת למזכירות'. והיא אורזת לי את החפצים ואפילו לוקחת לי את הילקוט. אנחנו יורדות למטה ויוצאת מנהלת בית הספר ואומרת לי רק, 'את צריכה לחזור הביתה. קרה משהו בבית'. היא לא אומרת לי מה. ומתלווים אליי איש מבוגר, אב שכול מיד לבנים, אני יודעת בדיעבד, וסגנית המנהלת. ואנחנו הולכים, משלחת מוזרה כזו ברחוב. עד שסוף סוף מגיעים לבית. כל השכנים מתגודדים למטה, וכולם מסתכלים עליי ומסיטים מבט לא לפגוש את העיניים שלי. ואני הולכת ביניהם ועולה במדרגות ושומעת את הזעקות של אימא. אלה היו יבבות, לא מילים ברורות. וככה מתחילים לי החיים החדשים".

מקדש עם תמונות

אביה עדיין לא היה בבית. "המודיעים הלכו אליו לעבודה", היא מספרת. "אבא שלי היה האדם האחרון שרציתי לפגוש באותו רגע. בשואה הוא כבר איבד אישה וילדה. והנה, שוב. שואה שנייה".

באותו לילה ישבה עם אחיה הבכור במרפסת. "בחושך אני שומעת את עצמי אומרת לו, 'תגיד לי שזו טעות, שמישהו מחר יגיד, סליחה, טעינו'", היא מגלה. "ואז שמעתי אותו בוכה. והבנתי שזו לא טעות".

מכאן, היא אומרת, מתחילים חיים בשני מסלולים. "הוריי שקעו באבל. הבית היה מקדש של תמונות. ואני, בת שתים-עשרה, ורוצה לחיות. החברים שלי פחדו פחד מוות, לא הסכימו לבוא לבקר אותי בבית. הם היו שורקים לי. הייתה לי קופסה מלאה בכיבודים והייתי יורדת עם הקופסה למטה. שנים ניהלתי את חיי החברה שלי בדשא של הבניין או במדרגות.

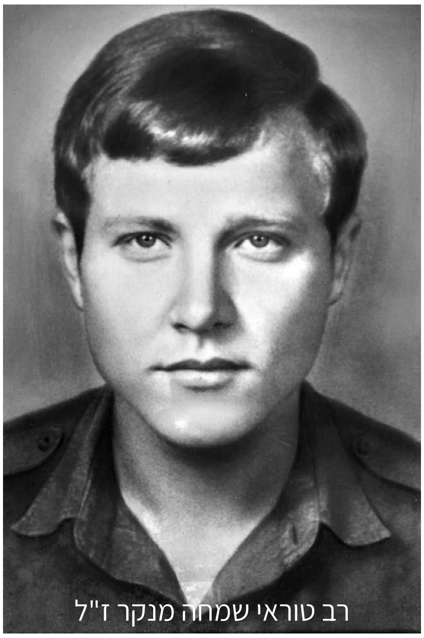
רב טוראי שמחה מנקר ז"ל

"אימא הרימה את הראש ואמרה לי, 'את יכולה להיכנס. אין לנו אותו יותר. הרגו לנו אותו'. רק כשהתקרבתי אליה שאלתי אותה, 'את מי?' כי שני אחיי היו מגויסים. לא התחבקנו. לא בכינו זו על זו. מהרגע הזה לא הייתה לי יותר אימא להישען עליה"

"היו המון רצונות להיות טובה, להצליח, להביא נחת להורים, וגם שאחי, למעלה, יהיה גאה בי", היא אומרת. "כשאימא שלי חלתה בדמנציה הרבה פעמים קינאתי בה קנאת מוות. אני לא יכולתי לשכוח".

קורטוב של נחמה

יש לה לפנינה שלושה ילדים. כולם מכירים את הסיפור על שמחה ז"ל. התמונה שלו, שהייתה תלויה בסלון בית הוריה, תלויה עכשיו בסלון ביתה. "לפני עשר שנים הבת שלי אמרה לי, 'את יודעת, אימא, כבר הגיע הזמן שתהיה פה בסלון תמונה של שמחה'", היא מספרת.

במהלך הדיון ב"חוק האחים" בכנסת הגיעה פנינה למשכן. "הייתה לי הזכות לדבר בוועדת העבודה והרווחה", היא מתגאה. "אמרתי שהעובדה שבכנסת מתנהל דיון כזה גורמת לנו האחים, בפעם הראשונה, לזקוף את הראש.

"אחרי כל מה שאני מספרת", היא אומרת בכאב, "על הצורך שלי גם לטפל בהורים וגם למצוא את עצמי, האם למישהו הייתה זכות לא להחשיב אותי כאחות שכולה, כחלק משמעותי במשפחת השכול? מי יעז להסתכל לי בעיניים ולהגיד לי, 'את לא נחשבת?'

"העובדה שמכירים בנו סוף סוף", היא ממשיכה, "נותנת לנו קורטוב קטן של נחמה. אם יש צדק ואפשרות לתת לנו את הנחמה הזו באמצעות החיבוק שהיינו זקוקים לו כל החיים, מי יעז לקחת אותו מאיתנו? איזו עוד נחמה אפשר לתת לנו? יחזירו לנו את האח? אותו אי אפשר להחזיר". ■

עשרים וחמש שנים של סבל מתמשך

סמל איל רשף נפטר עשרים וחמש שנה אחרי שנפצע באורח אנוש. לאורך כל השנים הוא שכב מחוסר הכרה ומשפחתו סעדה אותו. רון, אחיו, מתאר את הטיפול באיל, את הסיוטים בלילה, את התמיכה בהוריו ואת הבאתו של האח לכל ארוחת שבת. "הוא לא מת כי הוא חי. אבל בשבילנו הוא מת מגיל תשע-עשרה"

במשך עשרים וחמש שנה שכב סמל איל רשף ז"ל מחוסר הכרה, עד שמת מפצעיו. "סיוט מתמשך", אומר רון, אחיו הגדול. "כשמישהו נהרג, יש לך 'קאט', זה סיום סופי. כאן אתה יושב לידו, מלטף לו את היד, ויודע שאין ביכולתך ואין ביכולתו של אף אחד לעזור לו. והילד לא מת.

"הוא שם. שוכב, חסר אונים. ומרימים אותו מנופים ומורידים אותו מנופים. והופכים אותו ודוקרים אותו ויש לו חור לאוכל והוא סובל כל השנים סבל נורא. מטורף. לא הייתה לו שום הנאה בחיים מגיל תשע-עשרה. לא מלאכול, לא מלראות, לא מלהריח. הוא מתבגר והוא לא זז, ומגבר שרירי ועצום וחזק וגבוה פתאום הגוף שלו מתדלדל. הוא מקריח. הגוף לא זז. לא מתפקד. אין דבר יותר קשה מזה.

"הוא חלל צה"ל רק מיום שהוא נפטר, אבל המצבה החיה הזאת הייתה לנו כל הזמן מול העיניים", מסביר רון בכאב. "עשרים וחמש שנה. זה לא אבן. זה אח שלך שאתה חש אותו ומחבק אותו, אבל מחבק משהו שלא מגיב לך. הוא לא חי ולא מת. הוא לא מת כי הוא חי. אבל בשבילנו הוא מת מגיל תשע-עשרה.

"אין אסון יותר גדול מזה. שיהיה המוות הכי טרגי, זה מוות נקודתי. אבל מוות שנמשך עשרים וחמש שנה? זה סבל מטורף של החיים".

לא היה צ'אנס

איל היה צעיר מרון בשש-עשרה שנה. רון קורא לו 'הילד'. יש להם אחות נוספת, מיכל. היה בקורס טיס חצי שנה ואחר כך בתותחנים. במאי 1990 נסע באוטובוס עם עוד חמישים חיילים משבטה למבדקי קצונה בבסיס תל השומר, מבחנים שכבר עשה בקורס הטיס. בדרך אירעה תאונה. שלושה חיילים נהרגו. איל נפצע פציעה חמורה בגזע המוח. "הגענו לסורוקה", משחזר רון. "איל היה בטיפול נמרץ. הראש שלו היה חבוש. הידיים שלו עוד היו עם גריז ושמן, כי בלילה הוא עשה טיפול לתותח. וישבנו לידו. וידענו שהוא 'רק פצוע'. ואז בא הרופא ואמר, 'יש פגיעה אנושה במוח. התפקוד שלו זה כמו עובר בבטן ואין מה לעשות'. לא היה צ'אנס.

"היינו המומים", אומר רון. "המוח לא רצה לקלוט. כי הבנאדם שלם. הגוף שלם, הראש חבוש. אתה לא רוצה להאמין למה שאתה שומע".

מסע עינויים

מכאן ואילך החל מסע עינויים. איל עבר בין בתי חולים. במשך רבע מאה שהה במחלקות סיעודיות. "בחודשים הראשונים ישבנו לידו כולנו", מספר רון. "הייתי מסיים את העבודה ונוסע אליו. אימא שלי הייתה רציונלית, אבל אבא היה אופטימי. הוא היה מחזיק לאיל את היד ואומר שהוא מרגיש שאיל מחזיר לו לחיצה.

"היו לאיל הרבה דלקות ריאות. כל פעם שהוא היה מחלים, אבא היה אומר, 'הצלנו אותו'. אימא הייתה מסתכלת מהצד ואומרת, 'מסכן הילד שלי'.

"עם מי לא דיברנו", הוא ממשיך. "כל החוקרים, הרב פירר. כולם אמרו, 'בפציעה כזאת אין מה לעשות'. אבא אף פעם לא קיבל את זה. הוא עמד על זה שכל

רון רשף

סמל איל רשף ז"ל

דבר חדש שיוצא, ייקחו את איל וינסו".

למרות שאיל היה מחוסר הכרה, הקפידו להביא אותו הביתה לארוחות שבת. "לא הייתה מעלית בבית הוריי, אז סידרנו מעלית", כך רון. "והבאנו אותו כל ערב שבת. היינו קושרים אותו לכיסא, שלא ייפול. אבא לא ויתר. הילדים שלנו היו קופצים עליו. ואנחנו היינו יושבים, מספרים לו מה קורה. והוא לא היה בהכרה. כלום.

"אימא ואבא היו הולכים אליו כל יום", הוא מספר. "עד שאבא היה בן שמונים ושש. זה בלתי נתפס. כשאני חושב על זה אני אומר, 'זה לא יכול להיות'".

סיוטים בלילה

רון מספר על החלק שלו ושל אחותו מיכל. את המשא הם נשאו יחד. "היינו חוט השדרה שהחזיק את ההורים", הוא אומר. "גם היום, אין יום שאנחנו לא אצל אימא. אבא כבר נפטר. היינו 'מקל התמיכה' להורים שלי. אחרת הם היו מתמוטטים.

"למרות שהוריי רצו שנמשיך בחיים, זה בלם. היינו הולכים עם אבא לקחת את איל לרופא שיניים, או לבדיקת שמיעה – זה נשאר איתנו. אתה רואה שזה נכשל ועוד פעם נכשל. זה מלווה אותך. אתה לא אדם רגיל. ואז אומרים לך, 'זה התפקיד שלך, לעזור להורים. אתה רק האח, אתה לא חלק ממשפחת השכול'. זה כאב לנו. יש תא משפחתי שאחים הם לא חלק ממנו? למה, השבר הזה לא שלנו? לא נקרע לנו הלב?"

מה היה הכי קשה?

"שאף אחד לא יכול להגיד מה באמת הילד מרגיש. אם הוא מודע לסבל. בלילות היו לי סיוטים. הייתי מתעורר עם זיעה קרה, חושב, 'אולי הוא בכל זאת רואה ומרגיש ולא יכול לעשות כלום, כי הוא כלוא בגוף'.

"הרופאים אמרו לי שזה לא יכול להיות, אבל למדתי שלרופאים אין מספיק ידע על המוח".

תלוי באוויר

"כל הזמן חשבתי מה הוא היה יכול לעשות", הוא ממשיך. "הייתי רואה חברים שלו, כבר הורים לילדים. והוא, לא פה ולא שם. תלוי. מלאך כזה, כמו עלה שתלוי באוויר ולא שייך לכלום".

לפני שבע שנים נפטר איל, מיטת נשיקה. "זהו", אומר רון. "הוא נגאל מייסוריו האמיתיים. המעגל נסגר". ■

דן בן צבי

"הגיע הזמן שיקראו לי אח שכול"

חוסר ההכרה במעמדו כ"אח שכול" במשך כמעט חמישים שנה גרם לדן בן צבי, אחיו היחיד של סרן אבישי בן צבי ז"ל שנפל במלחמת יום כיפור, לכתוב שיר מחאה. בין השאר כתב כך: "עם מותו של אחי הפכתי לבן יחיד / 'בן להורים שכולים', תואר מחריד / שתקתי, ליוויתי, צפנתי דעה / שותף סמוי ללא זכות מחאה... / המדינה אינה מכירה בי כלל / ואני, אחיו של החלל / עשרות שנים נושא בגאון / משתתף ופעיל בכל יום זיכרון".

"הטקסט שכתבתי די משקף את מה שאני מרגיש", הוא אומר. "ברגע שאחי נהרג בקרב במלחמת יום הכיפורים בג'בל ג'ניפה שממערב לתעלה, שבוע לפני יום חתונתו, איבדתי גם את ההורים שלי.

"הוריי לא רצו כלום. אנשים שעלו בשנת '36 לארץ", הוא מפרט. "אבי התנדב לבריגדה. היה קצין במלחמת השחרור. הם הקימו קיבוצים בחומה ומגדל. ואותם אנשים שלא דאגו לעצמם, דאגו רק למדינה, ביום שנפל אחי, בשנת '73, הם לצערי קרסו טוטאלית, וחיו את אבלם לאורך כל השנים. ואני חושב שהרגשתי את זה היטב.

"ההכרה", הוא אומר על ההכרה הרשמית באחים השכולים, "הייתה צריכה להיות מובנת מאליה. מה, אני לא שייך למשפחה השכולה? במשך ארבעים ותשע שנים שאחי איננו נקראתי 'בן להורים שכולים'. הוריי כבר אינם עשרים וחמש שנה. אז אני בן של מי? של הורים שאינם? הגיע הזמן שיקראו לי 'אח שכול'".

הזהיר וחטף את הפגז

אבישי ז"ל היה בן עשרים וארבע כשנפל. הוא שירת בחיל המודיעין. בהמשך סיים לימודי מזרחנות

בהצטיינות. כמה שבועות לפני המלחמה הוצע לו להיות האחראי על הדסק הפלסטיני במכון דיין (אז מכון שילוח) באוניברסיטת תל אביב. כשפרצה המלחמה צורף לחפ"ק של ברן, אברהם אדן, מפקד עוצבת הפלדה בחזית סיני.

סרן אבישי בן צבי נהרג ב-22 באוקטובר, יומיים לפני הפסקת האש הראשונה. שמונה ימים אחר כך היה אמור להינשא. "הוא היה על קווי התדר המצריים, מתרגם לאוגדונר מה שקורה", מתאר דן. "הוא קלט קצין תותחנים מצרי שהורה לסוללה שלו לטווח את החפ"ק שבו היה ברן, ונתן הוראה לכולם שיתפזרו ויזהרו. והם מתפזרים ונזהרים והוא חוטף את הפגז".

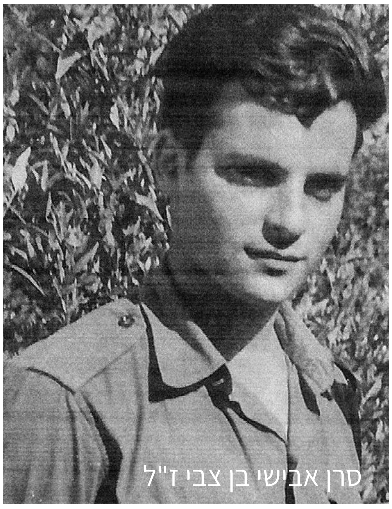
סרן אבישי בן צבי ז"ל

שבויים באבל

דן היה אז בן עשרים ושבע, כבר נשוי. התגורר ברמת השרון. "חזרתי הביתה וחיכה לי שכן שאמר, 'דני, שב, אחיך נהרג'", הוא משחזר. "כך קיבלתי את ההודעה. ואני נוסע מיד לבית ילדותנו, שם אני רואה את הסערה שבה נמצאים הוריי. זה שבוע לפני החתונה שלו. ובאים אנשים להביא שי לחתונה, כי הם לא יוכלו להגיע אליה. והם נכנסים הביתה ורואים שיושבים שבעה. אלה רגעים שאני מספר אותם בפרוטרוט גם אחרי חמישים שנה.

"אנחנו", הוא מוסיף, "האחים השכולים הוותיקים, נקראים 'דור המדבר'. אף אחד לא שם עלינו, אף אחד לא דאג לנו, אף אחד לא שאל מה איתנו.

"הוריי היו כל כך שקועים באבלם. הם כמעט לא הגיעו אליי הביתה לבקר. אם הם היו מגיעים אז כעבור שעה הם רצו הביתה. האבל אפף אותם, והם היו שבויים בו. הם לא רצו מאף אחד כלום. הם הסתגרו בתהליך של אובדן החלל. הם לא חיפשו אלטרנטיבות".

התאבלתי לעצמי

"לא יכולתי לדבר איתם", הוא אומר על הוריו. "הייתי שואל את אימא שלי 'מה נשמע' אז התשובה הייתה 'נו, מה נשמע'. לא ידעתי איך ליצור איתם קשר ואיך לדבר עם הוריי מרגע שאחי נהרג. גם לא הייתה לי התעוזה לבוא וגם לא יכולתי לעשות את זה עכשיו, אם הם היו בחיים, להגיד להם, 'בואו, תעזבו את העצב והמועקה, תתחילו לחיות'. לא הייתי מסוגל.

"יש לי שיר שכתבתי, 'התאבלתי לעצמי'", הוא משתף, "הייתי עומד ליד הקבר של אחי עם אבא ואימא. הייתה לי הרגשה שאימא מסתכלת עליי איך אני מתאבל. ואחרי שהם נפטרו הרגשתי שאני מתאבל לעצמי.

"כשקורה אסון צריך לשמור גם על אלה שנשארים", הוא מדגיש. "אנחנו לא צריכים להיות תחת הסיסמה 'תהיו חזקים ותשמרו על ההורים'. צריך לשמור גם על האחים".

דן מספר על הקושי הייחודי להישאר בן יחיד בעקבות האסון. אימו נפטרה בשנת 96' ואביו נפטר בראשית שנות האלפיים. "כמעט עשרים וחמש שנה אני מנציח את אחי לבד", הוא אומר.

בין השאר, במלאת ארבעים שנה לנופלו של אבישי ערך ערב לזכרו במל"מ, המרכז למורשת המודיעין, עם קצינים וחיילים שליוו אותו במלחמת ההתשה ובמלחמת יום כיפור. אחת לשנה נערך ערב ייחודי במכון דיין באוניברסיטת תל אביב לזכרו של סרן אבישי בן צבי. דן גם מרצה בבתי ספר. "אני עטוף בזיכרון", הוא אומר. "הזיכרון חשוב להורים ולאחים".

ממשיכים בחיים

חשוב לו להדגיש שהוא איננו מסכן. "אני גאה באחי", הוא אומר. "ההנצחה היא כדי לשמר את זכרו ופועלו ולספר מיהו, וגם לספר מי ההורים שלנו. למרות שהם לא בחרו בחיים, הם לא היו בקליקה הזו".

למה הכוונה?

"אני מזדעזע מהמשפט 'אנחנו בחרנו בחיים'. מה זה אומר, אנחנו בחרנו בחיים והחללים בחרו במוות?

"אני מתחבר יותר לסלוגן 'אנחנו ממשיכים בחיים'. אני לא בחרתי בחיים, אני ממשיך את החיים. יש לי שני ילדים, היום כבר שישה נכדים. אני גם אדם חזק. ידעתי שאני צריך לדאוג לעצמי ודאגתי לעצמי". ■

"עולמי חרב עליו"

חמישים וחמש שנה אחרי שנפל סרן אברהם עופרי במלחמת ששת הימים, אביבה אחותו אומרת שהאבל רק נהיה קשה יותר. "זה כמו כתם בלב, כמו ג'ולה שיושבת בגרון ולא עוברת. כל יום אני חושבת עליו"

בכל פעם שאחד הילדים שלה עמד להתחתן, נסעה אביבה גלעדי אל קברו של אחיה, סרן אברהם עופרי, בהר הרצל, להזמין אותו לחתונה. "הייתי נוסעת אליו עם ההזמנה", היא מספרת. "מראה לו אותה, מספרת לו על החתונה ומזמינה אותו, שיגיע. ככה גם עם כל נכד שנולד. הייתי עולה לקבר שלו ומספרת לו על כל דבר שקורה, על כל שמחה. ואומרת לו, 'אתה חסר לי'.

"חמישים וחמש שנה עברו, ואני עדיין מתגעגעת אליו. השנה, למשל, היה לי הכי קשה. אני אפילו לא יודעת למה. זה כמו כתם בלב, כמו ג'ולה שיושבת בגרון ולא עוברת. כל יום אני חושבת עליו".

"לך בשלום ותחזור בשלום"

סרן אברהם עופרי היה אחיה הבכור של אביבה. הם גדלו בתל אביב ואחר כך בחולון, במשפחה ברוכת ילדים. "אברהם היה האח הגדול שתמך בנו ודאג לנו תמיד", היא אומרת. "אם הייתי צריכה משהו, הוא היה הכתובת".

אברהם הספיק לשרת ב"הגנה", עוד לפני קום המדינה. היה בין מקימי חטיבת "גבעתי" והשתתף בקרבות מלחמת השחרור. במלחמת ששת הימים היה סגן מפקד פלוגה בחיל הרגלים. "אני זוכרת שקראו לו בצו 8", מתארת אביבה. "אני כבר הייתי אז נשואה ואימא לשלושה ילדים. הוא בא אליי הביתה ואמר לי, 'אני יוצא למלחמה, אביבה, ומהמלחמה הזאת אני לא חוזר'. לא הבנתי. אמרתי לו, 'מה יש לך, השתגעת? איך אתה מדבר ככה? לך בשלום ותחזור בשלום. למה אתה אומר את זה?'כעסתי שהוא בכלל אומר כאלה דברים", היא אומרת. "הרי הוא כבר נלחם קודם במלחמות וחזר בשלום הביתה. לא רציתי לשמוע את מה שהוא אומר. אבל בסוף הוא באמת לא חזר".

פגיעה ישירה

ב-5 ביוני '67, יומה הראשון של מלחמת ששת הימים, נשלח אברהם עופרי לנחל עוז. במהלך התקפה שהייתה על המשק נפגע מפגיעה ישירה של פגז, ונהרג.

> **"הוא בא אליי הביתה ואמר לי, 'אני יוצא למלחמה, אביבה, ומהמלחמה הזאת אני לא חוזר'. לא הבנתי. אמרתי לו, 'מה יש לך, השתגעת? איך אתה מדבר ככה? לך בשלום ותחזור בשלום', אבל בסוף הוא באמת לא חזר"**

"הוא מת במקום", אומרת אביבה, "אבל לנו הודיעו רק כשהסתיימה המלחמה. אחי התקשר ואמר לי, 'בואי מהר להורים'. חשבתי שמשהו קרה לאבא שלי, כי הוא היה איש חולה. הגעתי וראיתי את ההורים שלי על הרצפה והאחים שלי לידם, בוכים. לא הבנתי. אימא שלי צעקה לי, 'זה אברהם!' לא קלטתי".

כשנפל היה אברהם עופרי בן 41. נשוי ואב לילדים. בנו הבכור, יעקב (ג'קי), היה חייל צעיר ויצא גם הוא למלחמה. לימים כתב לאביו, "הייתי חייל צעיר ושנינו נלחמנו במלחמה ההיא של ששת הימים. אני חזרתי מהמלחמה ואבא, אתה לא חזרת מעולם!".

שתי לוויות

אברהם עופרי נקבר בקבורה ארעית בקיבוץ בארי. כעבור 11 חודשים הועבר לקבורת קבע בבית העלמין בהר הרצל. "בשנה הראשונה אימא שלי הייתה נוסעת בטרמפים מחולון לקיבוץ בארי, כל שבוע", מספרת אביבה. "היא הייתה יושבת לידו, מכסה את הקבר

"הייתי נוסעת אליו. הייתי עולה לקבר שלו ומספרת לו על כל דבר שקורה, על כל שמחה. ואומרת לו, 'אתה חסר לי'. חמישים וחמש שנה עברו ואני עדיין מתגעגעת אליו"

"כשאני נמצאת עם הילדים שלו, אני מדמיינת אותו איתם. אפילו שחלפו כל כך הרבה שנים ולהם יש כבר נכדים והוא לא זכה. הוא האח היקר והאהוב שלי, והילדים שלו זה מה שנשאר לי"

אביבה גלעדי עם תמונת אחיה סרן אברהם עופרי ז"ל

שלו בניילון כשהיה יורד גשם, שלא יירטב. אחר כך היא הייתה באה הביתה ושוכבת במיטה חולה.

"אחרי 11 חודש שוב הייתה לוויה, בהר הרצל", ממשיכה אביבה. "מאותו רגע במשך חמש שנים אימא לא יצאה מהבית. היא הייתה הולכת לבית הקברות וזהו. היא לא באה לשום אירוע משפחתי שהיה לנו ולא ביקרה אצלנו בבית. חמש שנים. עד שהבן שלו התחתן ונולד לו בן. עשו את הברית אצלה בבית. ואז היא אמרה, 'נולד לי אברהם'. וחזרה לצאת. היא החליטה להתנדב, והתנדבה עשרים וחמש שנה בצריפין".

ואת?

"אני? עולמי חרב עליי. ממש. בשנים הראשונות הייתי נוסעת לבית העלמין. בעלי קנה לי אוטו במיוחד והייתי נוסעת לירושלים, לבד. נשארת שם, לידו, בוכה וצועקת.

"הוא היה בן זוגי לריקודים", היא נזכרת. "כשהוא נהרג אני הפסקתי לרקוד. שנים לא רקדתי, עד שלפני כמה שנים היה נופש של האחים השכולים ואמרו לי, 'קומי'. וסיפרתי עליו. ומאז חזרתי לרקוד".

הוא לא זכה

לאביבה יש קשר הדוק עם ילדיו של אברהם ז"ל וגם עם הנכדים שלו. "כשאני נמצאת עם הילדים שלו, אני מדמיינת אותו איתם", היא אומרת. "אפילו שחלפו כל כך הרבה שנים ולהם יש כבר נכדים והוא לא זכה. הוא האח היקר והאהוב שלי, והילדים שלו זה מה שנשאר לי. זה הפיצוי". ■

שושי גבע-וגמייסטר

סמל יצחק (איצ'ו) וגמייסטר ז"ל

"איש לא בא להודיע לי"

סמל יצחק (איצ'ו) וגמייסטר ז"ל היה אחיה היחיד של שושי גבע-וגמייסטר. הם נולדו להורים שורדי שואה והיו בלתי נפרדים, עד שיצחק נהרג במלחמת יום כיפור. "אבא שלי לא הפסיק לצרוח, 'אלוהים, איך אתה הצלחת להציל אותי ואותו לא?'"

"959120", שולפת שושי גבע-וגמייסטר, מהזיכרון, את המספר האישי של אחיה, סמל יצחק (איצ'ו) וגמייסטר, כמעט חמישים שנה אחרי שנפל במלחמת יום כיפור. "זה המספר האישי שלו, ואת זה אני אזכור עד יומי האחרון", היא אומרת.

יצחק היה אחיה הבכור והיחיד. "היה לי רק את האח הזה", היא מדייקת. הוריהם היו שורדי שואה שהכירו אחרי המלחמה, התחתנו ועלו לארץ. יצחק, שנולד בשצ'צ'ין שבפולין, נקרא על שם סבו שנרצח בבורות ההריגה. "ביום שהודיעו לנו את בשורת האיוב, אבא שלי לא הפסיק לצרוח, 'אלוהים, איך אתה הצלחת להציל אותי ואותו לא?'" מתארת שושי. "'זו עקדת יצחק', הוא אמר".

הם גדלו בקריות. חלקו חצי חדר וחגגו יחד ימי הולדת, למרות שנולדו בהפרש של שלוש שנים. "הוא חלק בלתי נפרד מילדותי ומנעוריי", מסכמת שושי.

כשפרצה מלחמת יום כיפור, שניהם כבר היו נשואים. לשושי היו שני ילדים קטנים. ליצחק הייתה בת, ליאת. בתו השנייה, אביטל, נולדה שלושה חודשים אחרי שנפל. "למחרת ראש השנה הוא גויס לרמת הגולן בצו 8 ושוחרר ערב יום כיפור", מספרת שושי. "אני זוכרת שבשיחת הטלפון האחרונה שקיימנו, ערב כיפור, הוא סיפר לי על האיוולת, איך הורו להם לרדת מהגולן עם הטנקים חזרה לפילון ושלחו אותם הביתה, למרות שהם כבר ראו את הסורים בעמדות. אם הוא ראה את זה, איך לא ראו את זה הגנרלים?

"אנחנו לא התמודדנו רק עם האובדן", היא מדגישה. "המחדלים של המלחמה הזו העצימו את הכאב".

"אימא לא סלחה לעצמה"

סמל יצחק וגמייסטר לחם בקרבות הבלימה נגד הסורים ברמת הגולן. ב-8 באוקטובר נפגע הטנק שלו מפגיעה ישירה של טיל והוא נהרג. "לנו נודע שהוא נפל רק אחרי שמונה ימים", אומרת שושי. "לא היה לנו מושג".

ב-10 באוקטובר נקבר יצחק בקבורה ארעית בעפולה. בו ביום שבה אימו מביקור של חצי שנה בארצות הברית. "ואנחנו אוספים אותה משדה התעופה ולא יודעים שזה בעצם יום הקבורה שלו", מספרת שושי. "והיא שואלת: 'מה עם יצחק?' ואנחנו אומרים שאנחנו לא יודעים דבר.

"כשנודע לנו על האסון היא לא סלחה לעצמה, שהיא לא הייתה פה בחצי השנה האחרונה לחייו", אומרת שושי.

על האסון נודע לשושי משכנה של הוריה. "השכנה התקשרה ואמרה שאימא שלי לא מרגישה טוב. ידעתי מיד. לא ידעתי אם הוא פצוע או חלילה נהרג, אבל היה לי ברור שמשהו לא טוב קרה".

בעלה היה בעבודה. ביקשה מהשכנים שישמרו על הילדים ורכבה על אופניים לבית הוריה. "ואני מגיעה ועומדת עם האופניים", היא נזכרת, "הייתי אז בת עשרים ושלוש, ואני מבינה שמשהו נורא קרה, ואני לא מתקרבת. ואז שכן רואה אותי ואומר למישהו, 'זו שעומדת שם, זאת הבת'.

ניגש אליי איש על אזרחי, ואני זורקת את האופניים ואני מחבקת אותו ואני אומרת לו, 'יצחק נהרג'. והוא אומר לי, 'כן'.

"ואני נכנסת הביתה. אימא שלי בחדר אחד, אבא שלי בחדר השני, דופק את הראש. ולא ידעתי ליד מי לעמוד. זה היה כל כך מטלטל. הייתי אחות יחידה לאחי, ולא באו ליידע אותי. גרתי קרוב, מרחק חמש דקות נסיעה באופניים. איש לא בא להודיע לי. אחי כבר היה קבור שמונה ימים!"

"לא יכולתי להתפנות לכאב שלי"

הוריה, היא אומרת, היו אנשים שונים מאוד האחד מהשני. "נפער ביניהם חיץ בגלל השכול", היא מודה בכאב. "האסון הרחיק ביניהם. אני נשארתי לבד. בת יחידה. נאלצתי להיות פעם הבת של אימא, פעם הבת של אבא.

"לא יכולתי להתפנות לכאב שלי כי הייתי כל הזמן רק בשביל הכאב של ההורים שלי", היא ממשיכה. "הוריי, אחרי שעברו את הגיהינום באירופה, הגיעו לפה וגידלו שני ילדים. כשהם קיבלו גם את המכה הזאת, הם כבר לא השתקמו. הם לא רצו כלום. 'תנו לנו לחיות בכאבנו', זהו. לא תגמולים, לא כלום.

"אימא שלי אף פעם לא התאוששה. ב-1982 עמדנו לחגוג לבן שלי בר מצווה. אחי נהרג תשע שנים קודם לכן. אני זוכרת שפניתי לאימא ואמרתי לה: 'אימא, אנחנו רוצים לעשות אירוע שמח עם מוזיקה'. והיא ענתה: 'תעשי מה שאת מבינה'. כשאמרתי לה, 'אימא, אבל אני רוצה גם שתקני לך שמלה חדשה', היא ענתה לי תשובה שעד היום מצמררת אותי; 'אני לא צריכה כלום. כשהבן שלי מתחת לאדמה אני רק צריכה תכריכים'".

התיק נסגר

כבר חמש-עשרה שנה ששושי מתנדבת בארגון יד לבנים. ארבעים ותשע שנים אחרי שאחיה נפל, היא לא הפסידה אף אזכרה שלו. היא גם שותפה לאזכרות שעושה חטיבה 179 שבה שירת.

לפני כמה שנים פנתה במכתב למשרד הביטחון. "כתבתי להם: 'ביום שבו כבה האור בבית הוריי, אחרי שאימי ואבי נפטרו, מאותו יום לא הייתי כבר שייכת לכם, למשפחת השכול, לא הכרתם בי'", היא מספרת.

"כשהוריי נפטרו, קודם אימא ואחר כך אבא, אף אחד לא הגיע ממשרד הביטחון. התיק נסגר", היא מסבירה. "אפילו את האיגרת של שר הביטחון ליום הזיכרון למשפחות השכולות - לא קיבלתי. כלום. כשהתקשרו אליי ממשרד הביטחון הייתי בשוק. כל כך הרבה שנים חיכיתי לטלפון הזה. אמרו לי שמקבלים שם הרבה מכתבים, אבל המכתב שלי לא השאיר אף עין יבשה".

החגיגה שלא תהיה

הקיץ היה צריך יצחק ז"ל, אחיה של שושי, לחגוג יום הולדת שבעים וחמש. "לפני חמש שנים, ביום הולדת שבעים שלו, העליתי פוסט לפייסבוק", אומרת שושי. "כתבתי לו: 'אם היית חי היינו חוגגים לך יום הולדת שבעים'. וכמה חבל שלא..." ■

אלי דבי עם תמונת אחיו רב טוראי צדוק דבי ז"ל

"אלי, מותר לך להיות אח שכול"

רק לפני שנה, יותר מארבעים שנה אחרי שאחיו היחיד, רב"ט צדוק דבי, נהרג, התחיל אלי דבי, אח שכול ויו"ר ועדת שיקום ארצית של ארגון יד לבנים, טיפול פסיכולוגי. "כמו רוב האחים השכולים לא חשבתי בכלל שאני צריך עזרה", הוא אומר. "הדחקתי. אם היו שואלים אותי, 'אתה אח שכול?' הייתי אומר, 'לא, אני בן של הורים שכולים'. לא הבנתי שאני בכלל שם, בפאזל הזה. זה כאילו פסח עליי.

"מתי אני מבין שאני צריך עזרה?" אלי דבי שואל ועונה, "כשאני מתבגר, אז זה צף פתאום. ואני קולט ש'רגע, אני בבעיה'.

"כל הזמן אומרים לך, 'תהיה חזק עבור ההורים'. איך אני אהיה חזק אם אני בעצמי לא חזק?

"האחים השכולים עם שריטה", הוא ממשיך. "לכולנו יש שריטה ואנחנו לא מודעים לזה. בטיפול הפסיכולוגי הבנתי מה היה חסר לי כל השנים. אני לא ידעתי שיש לי את הפינה הריקה הזאת, שנוצרה בגלל השכול. לא ידעתי כמה היה חסר לי לבטא את הכאב שלי, את האבל. אי אפשר להתעלם מאובדן, וזה מה שלימדו אותנו, האחים השכולים, לפסוח על האובדן.

"אני, שלושים שנה אפילו לא בכיתי. לא הזלתי דמעה. למה? כי זה לא שלי. זה של ההורים שלי. ההורים לקחו את הבכי. רק אחרי עשרות שנים של הדחקה התחלתי לעכל, ואז גם התחלתי לבכות.

"אני לא הייתי אח שכול. הייתי בן למשפחה שכולה. בן של ההורים שלי".

לקח לי זמן להבין מה קורה

צדוק ז"ל, אחיו, היה מבוגר ממנו בארבע שנים. כשנהרג, ברמת הגולן, באוקטובר של שנת '78, אלי

דבי היה בן שבע-עשרה. "לקח לי זמן להבין מה קורה", הוא משתף. "אף אחד לא דיבר איתי. כולם היו עסוקים בהוריי.

"למחרת האסון הייתי צריך לצאת לטיול עם מדריכי נוער. אני זוכר שעוד שאלתי, 'אז מה, מחר אני לא יכול לצאת לטיול?' לא הבנתי".

הוא דור שני לשכול. דודו, אחיה של אימו, סמל עמי (פואד) בן-דויד ז"ל, נהרג בקרב עם מחבלים ליד יריחו בשנת 68'. "השכול של אימא היה משהו נסתר כל השנים", הוא מספר. "כשאחי נהרג, פתאום זה עלה. היא צעקה, לאחיה, 'עמי', למה לקחת אותו?'"

נכנסתי להדחקה

הבית שלהם, מעיד אלי דבי, השתנה בעקבות האסון. "לא אהבתי יותר להיות שם", הוא מודה. "ברחתי. הרגשתי לא שייך. אבא היה איש חזק וקשה. הרגשתי שאין לי מקום, שהוא לא נותן לי לחיות.

"היה אסור לי להתאבל כי מה אני לעומת הורה שאיבד את הילד שלו? מי אני ליד הורה שכול? אני 'כזה קטן'", הוא אומר. "ככה הרגשתי ליד אימא, ליד אבא. אין יותר נורא מלאבד ילד. אז נכנסתי להדחקה.

"היום אני יודע שאבא לא נתן לי מקום כי הוא לא רצה לחשוף אותי לשכול. זה משהו שהבנתי בזכות הטיפול. זה היה מתוך רצון לגונן עליי".

דיברתם על אחיך?

"לא. לא מדברים על אחי. שקט. עד היום. זה משהו שהוא טאבו. אבא נפטר, אבל אימא שלי עדיין חיה. ואנחנו לא מדברים על אחי. לפעמים אני מראה לה אם יש איזו כתבה עליו. בכוונה. כדי שהיא תשמע. אבל לא מדברים על צדוק.

"לא רק שלא מדברים עליו", הוא אומר, "עשיתי העתק הדבק לשקט הזה אליי הביתה. גם אצלי בבית לא מדברים על אחי.

"יש לי שלושה ילדים. הבת שלי בחרה בצבא להיות מש"קית נפגעים. בגלל שאצלנו בבית יש שקט, ובגלל שלא מדברים על השכול".

לגיטימציה לשכול שלנו

כשהודיעו שהחוק עבר, אלי דבי היה בכנסת.

"פרצתי בבכי", הוא מגלה.

"זה נותן לגיטימציה לשכול שלנו", הוא מסביר.

"זה נותן לנו במה אחרי הרבה שנים של מאבק.

"עד היום המדינה לא ראתה אותנו. זה שאומרים בכל מיני מקומות 'האחים השכולים', ו'אנחנו מחבקים אתכם', זה יופי, אבל זה לא מספיק.

"כמו רוב האחים השכולים לא חשבתי בכלל שאני צריך עזרה. הדחקתי. אם היו שואלים אותי, 'אתה אח שכול?' הייתי אומר, 'לא, אני בן של הורים שכולים'"

"זה מדהים כמה לא היה אכפת מהאחים השכולים. פה, בחוק, המדינה רואה אותנו. המדינה התחילה לראות אותי. מה שאבא שלי לא ראה, המדינה סוף סוף רואה. זה נותן מקום לשכול שלי, לאובדן שלי.

"זה אומר 'המדינה חיבקה אותך', המדינה אמרה, 'אלי, מותר לך להיות אח שכול'". ■

עריכת ייפוי כח מתמשך
מטעם ארגון יד לבנים
אצלכם בבית

הטבות לחברי הארגון

ייפוי כח מתמשך - צעד אחראי וחשוב לכם וליקיריכם

במשרד עורכות הדין "אגמי שקורי – וינברגר טוקר" צברנו ניסיון רב בעריכת ייפוי כח מתמשכים. אנו מנהלות את ההליך ברגישות ובסבלנות רבה, כדי שייפוי הכח המתמשך ישקף בשלמות את הצרכים ואת הרצונות שלכם. מסמך ייפוי הכח המתמשך יופקד אצל האפוטרופוס הכללי עד ליום בו חלילה נזדקק לו.

אל תחכו למחר - שלטו על עתידכם כבר היום.

לקביעת פגישה:

054-4877839
עו"ד תם אגמי שקורי

052-7222700
עו"ד רויטל וינברגר טוקר

תם אגמי שקורי - עורכת דין, דוקטורנטית למשפטים | רויטל וינברגר טוקר - עורכת דין
מוסמכות לביצוע ייפוי כח מתמשכים מטעם האפוטרופוס הכללי

"אם נעמי תדע שאחיה נפל היא תמות"

רב"ט נעים דוד, אחיה הצעיר של נעמי שמואלי, נפל במלחמת יום כיפור. שבעה חודשים אחרי שנפל, נולד בנו היחיד, ינעם. נעמי מספרת על הקשר המיוחד עם האח שנהרג ועם בנו, על יחס הסביבה לשכול במשפחה ברוכת ילדים ועל אובדן מתמשך. "שלושים שנה ראשונות, כל רגע וכל שעה, חשבתי שהוא יחזור"

עשרות שנים אחרי שנהרג אחיה, רב טוראי נעים דוד, במלחמת יום כיפור, אחותו נעמי שמואלי עוד חיכתה שישוב. "האבל לא הרפה ממני", היא מספרת. "נעים נקבר בהתחלה בקבר ארעי. לא ראינו אותו, לא היינו בקבורה, אז זה כאילו לא נסגר. בשנה הראשונה הייתי נוסעת פעמיים בשבוע לקבר הארעי והייתי חופרת באדמה. לא האמנתי שנעים שם. שלושים שנה ראשונות, כל רגע וכל שעה, חשבתי שהוא יחזור, שאולי נעים יגיע. חיכיתי לו. לקח זמן עד שהבנתי שלא.

"אני רצה אחרי נעים מהיום שהוא נהרג", היא ממשיכה. "אני לא מוותרת, עד יום מותי. הוא הולך איתי כל הזמן. איפה שאפשר לספר עליו, אני שם ראשונה. זה כאילו נעים חי איתי. אני כל הזמן מדברת איתו.

"בעלי לא יכול היה לראות את האבל שלי, הוא כבר לא יכול היה לראות את התמונה של אחי, אז התגרשנו. היו גם בעיות אחרות, אבל זו הייתה עוד סיבה. אני הייתי באבל קשה. כמעט עשר שנים הלכתי רק עם בגדים שחורים. הייתי נוסעת לאימא שלי ולבית הקברות כל הזמן. ארבעה אחים שלי קיבלו התקף לב אחרי שנעים נפל. מרוב צער.

"אומרים לי תמיד, 'את לא אימא, את רק אחות'. אחות זה לא מספיק?"

מה זה משנה כמה אחים יש לי

הם גדלו במשפחה בת שמונה ילדים. נעמי הייתה גדולה מנעים בשנתיים. נולדו בעיראק, עלו לארץ וגדלו בגן יבנה. אביהם היה אדם חולה והאם הייתה זו שעבדה כדי לפרנס אותם. כשנעים היה בן שלוש-עשרה, האב נפטר. נעים, מספרת נעמי, עבד מגיל צעיר כדי לעזור בפרנסת המשפחה. "אנשים אומרים לי, 'כמה אחים יש לך? אה, יש לך עוד אחים?'" היא אומרת. "כאילו זה פחות נורא. אני לא מבינה מה זה משנה כמה אחים יש לי". עם נעים היה לי קשר מיוחד. הוא היה אומר לי תמיד, בצחוק, 'אם לא היית אחותי היית אשתי'".

"אני רצה אחרי נעים מהיום שהוא נהרג. עד יום מותי. הוא הולך איתי כל הזמן. זה כאילו נעים חי איתי. אני כל הזמן מדברת איתו. אומרים לי תמיד, 'את לא אימא, את רק אחות'. אחות זה לא מספיק?"

במלחמת יום כיפור היה נעים בן 25. איש מילואים, לוחם בהנדסה קרבית. חמישה חודשים לפני המלחמה התחתן. תחילה לחם ברמת הגולן ואחר כך בחזית המצרית. אחרי הפסקת האש יצא הביתה כדי לבשר למשפחתו המורחבת שאשתו בהיריון. "הוא הגיע הביתה ועלה לו החום", מתארת נעמי. "אימא שלי התחננה שיישאר בבית. הוא סירב. הוא אמר, 'יש חיילים שעוד לא היו בבית מתחילת המלחמה'".

התנדב ונהרג

כמה ימים אחר כך, ב-14 בנובמבר '73, נהרג נעים. הוא התנדב להפעיל טרקטור בפעולות הביצור על קו התעלה, מול עמדות הארמיה השלישית של הצבא המצרי. בזמן שעבד על הטרקטור נפגע מצלף מצרי. "חבר שלו מספר שהוא ממש משך אותו שלא יעלה לטרקטור, שזה מסוכן", מספרת נעמי. "נעים

נעמי שמואלי

רב טוראי נעים דוד ז"ל

אמר לו, 'קטן עליי, אני חייב לעשות את המשימה', והוא עלה וצלפו בו. כדור אחד. אנחנו אפילו לא ידענו שהוא נהרג. עבר זמן עד שהודיעו לנו".

תינוק ולוויה

נעמי כבר הייתה נשואה. "צלצלו לכל העולם להודיע שנעים נהרג, ולי לא הודיעו", היא בוכה גם אחרי כמעט חצי מאה. "ידעו שיש לנו קשר מיוחד. אמרו, 'אם נעמי תשמע היא תמות, תתאבד'. רק יומיים אחר כך הגיעה משלחת מקצין העיר לספר לי. בעלי אמר להם, 'לכו מפה. אם נעמי תדע שאחיה נפל היא תמות'".

שבעה חודשים אחרי שנעים נפל נולד בנו יחידו שנקרא על שמו - ינעם. אלמנתו של נעים, מזל, לא נישאה שוב. נעמי נמצאת בקשר הדוק גם עם הבן וגם עם האלמנה. "כשינעם היה בן שלושה חודשים, נעים עבר לקבורת קבע ועשו לוויה גדולה", היא משחזרת. "זה קרע לנו את הנשמה. אנחנו אמרנו למזל, האלמנה שלו, כבר ביום הברית, שנשמח שהיא תקים משפחה. היא בכתה ואנחנו בכינו. האובדן היה כל כך פתאומי. זה היה נדבך על נדבך על נדבך; ההודעה והקבורה הזמנית במקביל להודעה על ההיריון, ואז הלידה בלעדיו ואז שוב לוויה".

נעלם החיוך

כבר ארבע-עשרה שנה שנעמי מתנדבת בארגון יד לבנים. דרך העזרה לאחרים, היא אומרת, היא עוזרת לעצמה. היא גרושה, אימא לארבעה ילדים וסבתא. השכול, היא אומרת, השפיע על כל מהלך חייה. "נעלם לי החיוך", היא אומרת. "כמעט חמישים שנה אני מאלצת את עצמי לצחוק". ■

"עם המסוק התרסק גם העולם שלנו"

בביתה של אורית ברוך שמור בשקית שבר משברי המסוק שבו נהרג אחיה, רב טוראי אילן ברוך ז"ל. אילן נהרג באסון הנ"ד, תאונה אווירית שהתרחשה במאי 1977 במהלך תרגיל בבקעת הירדן וגבתה חיי 54 חיילים. הוא היה בין 44 לוחמי הצנחנים שנספו באסון. את השבר מצאה אורית בביקור של המשפחות באזור שבו התרסק המסוק, חודש אחרי האסון. "נסענו באוטובוס, כל המשפחות", היא מתארת. "מגיעים ורואים את כל הגבעה מלמעלה למטה, איפה שקרה האסון. הכול היה שחור, אדמה שחורה, חרוכה, מלאה חלקים קטנים. את החלקים הגדולים לקחו לחקירה. וכולם כפופים, אוספים חלקים, ובכי וצרחות אימה.

"ואז קרה משהו שאני לא נרגעת ממנו עד היום", היא אומרת. "הרמטכ"ל היה מוטה גור. הוא הלך לרמקול, עם הצרחות והבכי ברקע, ואמר, 'אנחנו לא באנו לכאן לבכות'. סליחה, מה באנו לעשות פה? באנו למסיבה? למה באנו?"

בינה לבין אחיה הפרידו שנה ושלושה חודשים. כשנהרג, היא הייתה בכיתה י"ב. "היינו כמו תאומים", היא אומרת. "אני פתחתי את הדלת למודיעים. צעקתי, 'מה קרה לאילן!'

"זה היה יום אחרי ההתרסקות. הם באו עם מכתב. אותו נוסח לכולם; 'ביום זה וזה אירעה תאונת מסוק בעת תרגיל משולב ואין ניצולים'. ואני לא מבינה, מה זה 'אין ניצולים'? אין דבר כזה. יש טעות. כל

"אפילו לא הלכתי לאוניברסיטה, למרות שמאוד רציתי. היום, אחרי ארבעים וחמש שנה, אני אומרת, 'איך זה קרה לי?' לא ראיתי את עצמי. לא פרגנתי לעצמי, לא זוגיות ולא לימודים. הייתי צריכה 'להחזיק' את ההורים, לטפל בהם. להתמודד עם השבר"

אורית ואחיה רב"ט אילן ברוך ז"ל, בתמונה משפחתית

השבעה ישבתי בחלון, הייתי בטוחה שאילן יחזור".

בתום ימי האבל חזרה לבית הספר, היישר לבגרויות. "אף אחד לא שאל איך אני מתמודדת", היא נזכרת. "אני יושבת במבחן והבכי פשוט שוטף ושוטף. סיטואציה כזאת שהכול נשבר ומתפורר והמשפחה מתרסקת. ואין לך אף אחד. איפה היה משרד הביטחון? איפה הייתה המדינה? לא ראו אותי. אפס. כלום".

להחזיק את הבית השבור

בעקבות אסון הנ"ד מונתה ועדת חקירה. "הייתי נוסעת עם אבא שלי לקריה, לוועדה", היא מספרת. "זה היה בדלתיים סגורות, אבל המשפחות יכלו להגיע לשם והיינו הולכים להקשיב, אני ואבא.

"אימא הייתה נוסעת נון סטופ לקבר של אילן, מגבעת שמואל ואחר כך מרמת גן, להר הרצל. הייתה יושבת בהר. היא לא הייתה בוכה. פעם שאלתי את הפסיכולוגית שלה, 'למה אימא שלי לא בוכה, את יכולה להסביר לי את אימא שלי?' אימא שלי כשהודיעו שאילן נהרג נכנסה למטבח לבשל. היא נכנסה להכחשה. היא סיפרה לעצמה שאילן בחוץ לארץ.

"ההורים שלי היו יחסית צעירים כשקרה האסון, בשנות הארבעים לחייהם", כך אורית, "אבל אבא פשוט נעלם. הוא נכנס למיטה לשנים, סוג של חי-מת. הוא הלך ושקע עם האובדן. הוא לא יכול היה לגור באותו בית שבו אילן היה, אז עברנו דירה. אני ניסיתי להחזיק את הבית השבור והמפורק".

אח נוסף שלהם, דויד, שהיה מבוגר מאילן בשנתיים, סבל בעקבות האסון מדיכאון. עשור אחרי שאילן נפל, הוא נפטר ממחלה. לאחיהם הצעיר, רפי, חגגו יום הולדת אחת-עשרה ביום שקרה האסון. יותר לא חגגו לו ימי הולדת. גם לא בר מצווה. איש מהם לא התחתן. לאורית נולדו שני בנים, כאם יחידנית.

"נקודת השבר", היא אומרת על הנפילה של אילן, "הייתה גדולה מאוד עבור המשפחה שלי. אילן היה סוג של שמש. קיבלנו את זה מאוד קשה.

"יש משפחות שהצליחו לבנות חיים", היא ממשיכה בבכי. "להתחתן, ללדת נכדים. חלק זכו גם לנינים. ובבית של הוריי, הבית היפה הזה, זה לא קרה. השבר היה מדי גדול. אני אפילו לא הלכתי לאוניברסיטה. למרות שמאוד רציתי. היום, אחרי ארבעים וחמש שנה, אני אומרת, 'איך זה קרה לי?' לא ראיתי את עצמי. לא פרגנתי לעצמי לא זוגיות ולא לימודים. הייתי צריכה 'להחזיק' את ההורים, לטפל בהם. להתמודד עם השבר".

נושאים את דגל ההנצחה

"המשא לא נהיה קל יותר עם השנים", אומרת אורית. "זה רק נהיה יותר קשה. ההורים נפטרו, אז אני נושאת גם את דגל ההנצחה. השכול של האחים מתחיל בנקודה שמודיעים על האסון ומסתיים כשאנחנו עוצמים את העיניים. כמה שאתה חי, אתה סוחב את זה".

בכל יום שישי נפגשים אורית ורפי, אחיה הצעיר, לארוחת שבת. רפי, כאמור, לא הקים משפחה. "אנחנו ארבעים וחמש שנה אחים ורק היום אני אומרת לו, 'אתה יכול להסביר לי איך אף אחד לא ראה אותנו?'" היא מספרת. "היינו בסך הכול ילדים. ובלילה ההוא, יחד עם המסוק, התרסק גם העולם שלנו". ■

חדש yadlabanim.org.il

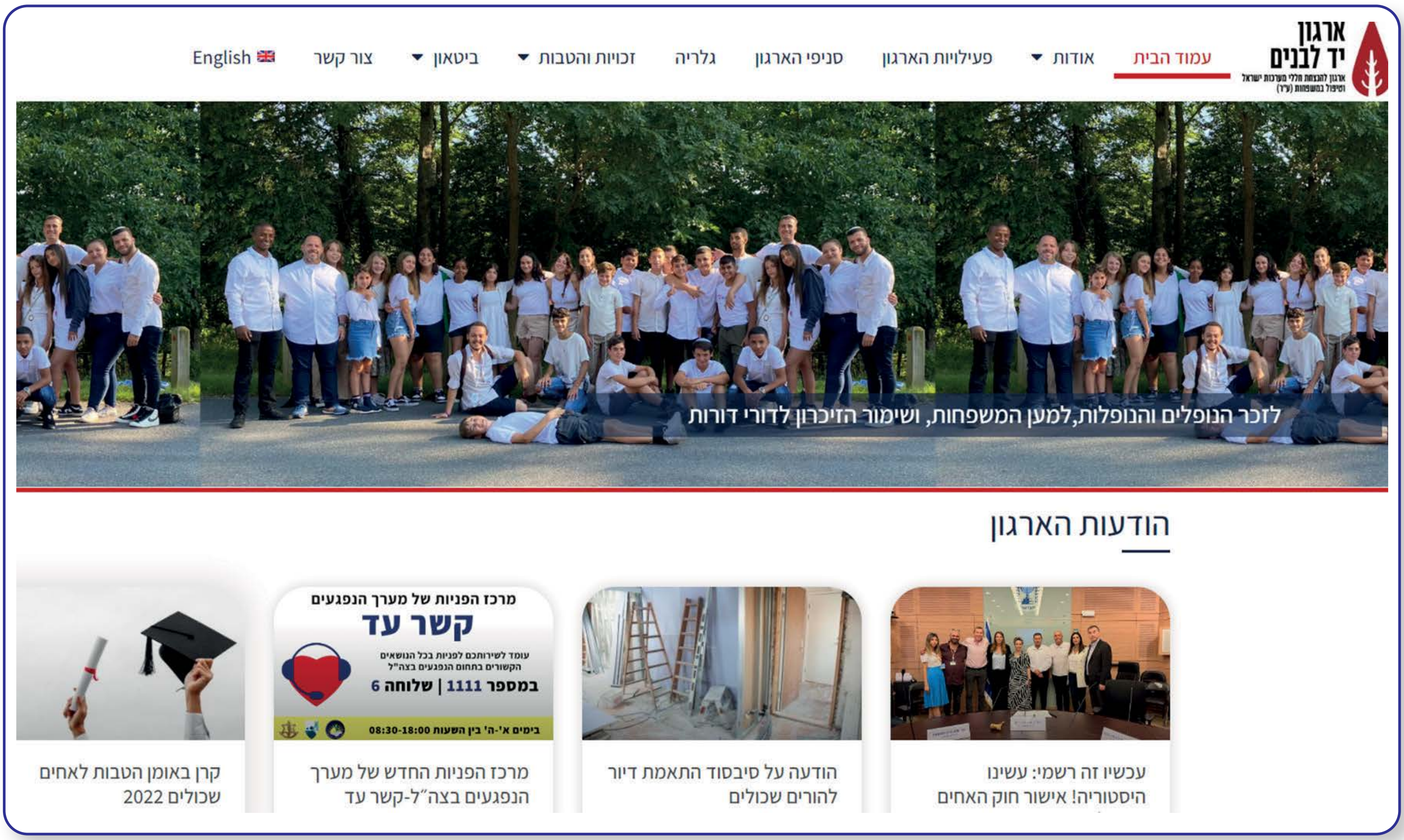

מעכשיו אפשר לעשות את כל הפעולות בלחיצת כפתור

✔ עדכון יומיומי ✔ הרשמה לפעילויות ✔ הרשמה לאירועים ✔ הרשמה לטיולים ונופשונים

✔ מידע על טקסים ואירועים ✔ חדשות הארגון ✔ צילומים מהשטח

*8381

מספר טלפון מקוצר לארגון

ארגון יד לבנים
ארגון להנצחת חללי מערכות ישראל וטיפול במשפחות (ע"ר)

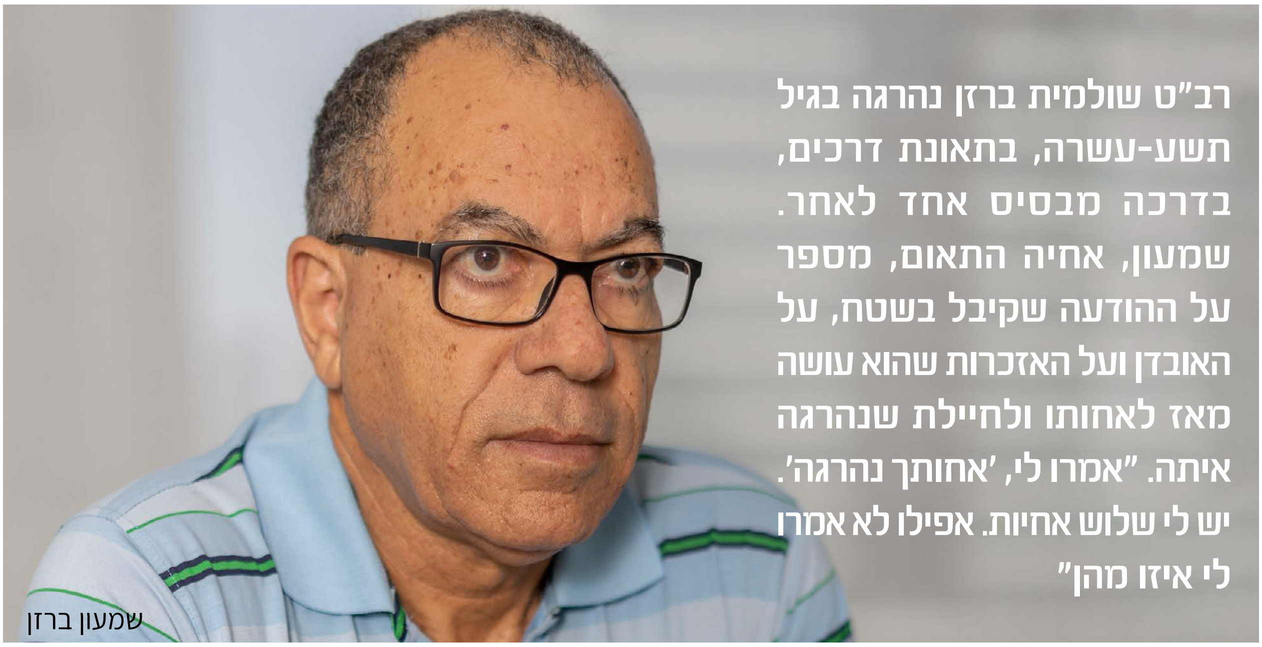

רב"ט שולמית ברזן נהרגה בגיל תשע-עשרה, בתאונת דרכים, בדרכה מבסיס אחד לאחר. שמעון, אחיה התאום, מספר על ההודעה שקיבל בשטח, על האובדן ועל האזכרות שהוא עושה מאז לאחותו ולחיילת שנהרגה איתה. "אמרו לי, 'אחותך נהרגה'. יש לי שלוש אחיות. אפילו לא אמרו לי איזו מהן"

שמעון ברזן

"כל יום הולדת שלי אני חושב עליה"

רב"ט שולמית (שולי) ברזן ז"ל הייתה אחותו התאומה של שמעון ברזן. שולי נהרגה בתאונת דרכים במהלך שירותה הצבאי, באוגוסט 1974. "אני היום בן שישים ושבע", אומר שמעון. "כל יום הולדת שלי אני חושב עליה. שנים אחרי שהיא נהרגה, לא חגגתי יום הולדת. כל יום הולדת שלי היה עוד שנה שהיא איננה".

כשקרה האסון, היה בבקעה, חייל בנח"ל, באמצע סדרה. "אמרו לי, 'אחותך נהרגה'. יש לי שלוש אחיות. אפילו לא אמרו לי איזו מהן. רק 'תתארגן, מחר בבוקר יבואו לקחת אותך'. הרגשתי שהרגליים שלי לא מחזיקות אותי, ואני לבד, עם ההודעה".

רציתי לברוח

בעקבות האסון עבר לשרת קרוב לבית. "הוריי לא היו מוכנים שאשרת כלוחם", הוא אומר. "ניהלתי איתם מלחמה. בסוף העבירו אותי ליחידה עורפית ובבית היה לי מאוד קשה. כל האחים האחרים כבר היו נשואים והייתי לבד. רציתי לברוח מהבית. לא יכולתי לסבול את האווירה הקודרת, את הבכי של אימא והסבל של אבא.

"אני הייתי זה שרץ בין כל המשרדים, לטפל בדברים של ההורים. אף אחד לא הסתכל עליי. השכול שלי, כאח, לא היה רלוונטי".

רב"ט שולמית (שולי) ברזן ז"ל

אזכרות לאחות ולחברתה

עם שולמית נהרגו בתאונה חיילים נוספים, בהם סמלת רחל קמחי שהייתה בת יחידה. מאז נפטרו הוריה מקפיד שמעון לעשות אזכרות לשולמית ולה. "הוריה באו לנחם אותנו בשבעה", הוא לא שוכח. "הבטחתי לאימא שלה שנעשה אזכרה לרחל כשהם לא יהיו.

"זה עוד משהו על כתפי האחים", הוא אומר. "אם נחזיר את נשמתנו לבורא, אף אחד כבר לא יבוא לקבר ולא יזכור". ■

גדי שמואלי, אחיו של רב סמל פלטיאל שמעון ז"ל, מרגיש שהפקירו אותו. בגילוי לב הוא מספר על הבית שהתפרק בעקבות האסון, על הילדים שלו, שהם דור שני לשכול, ועל הכמיהה שהייתה לו שיכירו בו כאח שכול. "אני ארבעים ושבע שנים אח שכול, וכל השנים אני לא מוכר כמשפחה שכולה? רק עכשיו? למה?"

גדי שמואלי

"אני אח שכול על מלא"

גדי שמואלי, אחיו של רב סמל פלטיאל שמעון ז"ל, כועס. "הפקירו אותי, נטשו אותי", הוא אומר על עשרות השנים שבהן האחים השכולים לא היו מוכרים. "אני זוכר שהגעתי הביתה אחרי האסון, פעם ראשונה. עוד לא ראיתי את ההורים שלי. עוד לא הודיעו לי שפלטיאל איננו. אמרו לי רק שהוא נפגע קשה.

"נכנסתי הביתה דרך המטבח, לא דרך הדלת הראשית, ואני זוכר, כל אחד חיבק אותי, 'גדי, תהיה חזק', 'גדי, תשמור על אבא ואימא', 'תהיה גבר, גדי'. וכולם מחבקים אותי ואומרים, 'תשמור על ההורים'.

> **"לאורך כל השנים, גם כשבאו ממשרד הביטחון, מצה"ל, מהצנחנים, קצינת הנפגעים, כולם באים בארשת רצינית, אבל אף אחד לא שואל, 'מה איתך'. זה תמיד רק 'תהיה חזק', ו'תשמור על אבא ואימא'. אפילו ההורים השכולים לא רצו אותנו. כאילו 'איך השכול נוגע לכם? אתם רק האחים'"**

"ומה קרה לי, ומה עובר עליי? אף אחד, אבל אף אחד לא שאל. כאילו אני אאוטסיידר. כאילו אני סופרמן. אני לא קיים.

"לאורך כל השנים", הוא ממשיך, "גם כשבאו ממשרד הביטחון, מצה"ל, מהצנחנים, קצינת הנפגעים, כולם באים בארשת רצינית, אבל אף אחד לא שואל, 'מה איתך'. זה תמיד רק 'תהיה חזק' ו'תשמור על אבא ואימא'.

"אפילו ההורים השכולים לא רצו אותנו. כאילו 'איך השכול נוגע לכם? אתם

רק האחים. אנחנו ההורים'. זה היה האקלים. זה מה שהרגשתי. וזה קומם אותי. כי מה איתי? אני שקוף?

"אבל אני אח שכול. אני אח שכול על מלא!"

בגלל זה, הוא אומר, "אני כבר לא מחזיק כלום. החזקתי שנים את הכאב, את התסכול, את העלבונות. עכשיו אני רק מקיא ומקיא. אני לא עושה חשבון. אני מדבר. אני כמו לבה רותחת ואני לא נשאר חייב".

הלך למילואים חולה

אחיו, פלטיאל, היה לוחם בחטיבת הצנחנים. הוא נהרג בינואר 1975 בהתקפת מחבלים על סיור של צה"ל בגבול הצפון בגזרת הר דב בשעה שהיה בשירות מילואים. פלטיאל שימש מפקד זחל"מ כשהותקף ממרחק קצר. הוא נפגע כשהמקלע בידו. "היו לו ארבעים מעלות חום", מספר גדי. "אימא שלי אמרה לו, 'אל תלך למילואים, אתה חולה'. אבא חשב אחרת. הוא אמר לו, 'אתה מפקד, החיילים שלך מחכים לך, אתה צנחן, אתה גבר'. הלחץ של אבא גבר. אחרי מה שקרה, אבא שלי לא ידע את נפשו. למה? פלטיאל חזר בארון".

פלטיאל היה בן עשרים וארבע כשנהרג, סטודנט באוניברסיטה. גדי היה בן שמונה-עשרה וכמה חודשים, בתחילת השירות הצבאי שלו. "באו לקחת אותי מהבסיס במונית", הוא אומר. "יום שישי לפני הצהריים. אמרו לי, 'צריכים אותך בבית'. הסבירו לי ש'אחיך נפגע'. אחר כך אמרו גם 'נפגע קשה' ו'צריך שאתה תהיה עם ההורים'. ואני נוסע והדרך נראית לי כמו נצח. ואני מתפלל שזה רק זה".

הם התגוררו אז בבית פרטי. כשהגיע לרחוב, הוא אומר, ראה ממרחק אנשים רבים והבין שפלטיאל איננו. "רק שנים אחר כך העזתי לשאול את אחותי הצעירה ממני איך הודיעו להוריי", הוא מגלה. "איך קיבלו את ההודעה, מי הודיע. כי אנחנו לא דיברנו. והבנתי שאצל רוב המשפחות השכולות, האחים השכולים לא מדברים על האסון, לא מדברים ביניהם. כל אחד במיץ של עצמו".

רב סמל פלטיאל שמעון ז"ל

"לא הרגשתי את האסון עד שהמשפחה התפרקה. אבא רצה שאני אהיה פלטיאל, אבל לא יכולתי. ואני צועק לעזרה 'אני מתפרק', 'המשפחה שלי מתפרקת', התפקיד שלי להיות הקורבן? במה אני אשם?"

אימא הלכה כדי להציל את עצמה

שבועיים אחרי האסון חזר גדי לבסיס שלו. "מי היה בשבילי? אף אחד", הוא אומר. "אתה מאבד אח, אתה לומד לחיות עם האובדן. אבל פה, לא למדתי לחיות עם האובדן, משום שהמערכה השנייה הייתה יותר קשה מהמערכה הראשונה".

למה אתה מתכוון?

"המערכה השנייה הייתה שאחרי עשרה חודשים בערך אימא שלי עזבה את הבית. היא הלכה רק עם הבגדים שלה. הלכה כדי להציל את עצמה. אבא היה איש קשה. האסון היה טריגר שהגביר את הכול. הוא היה כל היום שותה ובוכה. איך הוא אמר לפלטיאל ללכת, איך אמר לו 'אתה גבר' ו'אתה צנחן'.

"אני", הוא אומר, "לא הפקרתי את העמדה, כל השנים. הייתי הולך גם לאימא וגם לאבא.

"לא הרגשתי את האסון עד שהמשפחה התפרקה", הוא מודה. "אבא רצה שאני אהיה פלטיאל, אבל לא יכולתי. ואני צועק לעזרה, 'אני מתפרק', 'המשפחה שלי מתפרקת'. וכלום.

"מה, התפקיד שלי להיות הקורבן? במה אני אשם?"

לא עזבתי את ההורים

גדי התחתן ונולדו לו ילדים. היום הוא גרוש. "לא עזבתי את אבא ואימא עד שנפטרו והבית שלי נהרס בגלל זה, והילדים שלי, דור שני שסובל מהשכול", הוא אומר. "כמה אשתי הייתה רבה איתי, 'איפה אתה?' 'אצל אבא שלי'. 'איפה אתה?' 'אצל אימא שלי'. לא עזבתי אותם".

החוק החדש שמכיר באחים השכולים לא מקל עליו. "אני מתבייש", הוא אומר בכאב. "אני ארבעים ושבע שנים אח שכול, וכל השנים אני לא מוכר כמשפחה שכולה? רק עכשיו? למה?" ■

"רק אביחי נשאר בן תשע-עשרה וחצי"

סמל ראשון אביחי שמעיה דנוך ז"ל היה לוחם בעורב גולני כשנהרג בקרב בלבנון. אחותו, אריאלה ברגהש, משתפת בגעגועים, בתחושת ההחמצה ובהבנה שלעולם לא תוכל לנחם את הוריה. "הבן החביב לא נמצא, ומי אני כשאביחי איננו?"

בבית של אריאלה ברגהש לא תלויה שום תמונה של אחיה, סמל ראשון אביחי שמעיה דנוך ז"ל. "אבא שלי והאחים שלי תלו תמונה, ואני לא הצלחתי לשים תמונה שלו", היא אומרת. "רק עכשיו שמתי תמונה בחדר שלי, אבל היא לא תלויה. לתלות תמונה שלו קשה לי. זה כאילו להגיד, 'היי, אתה הלכת'. ואני כנראה חיה בהכחשה מוצנעת על לכתו.

"לא פעם ולא פעמיים", היא מגלה, "היינו עוברים במקומות שבהם אביחי למד או הסתובב ואני הייתי אומרת, 'אולי אני אראה את אח שלי ואני אביא אותו הביתה'. בכל רחוב, בכל חנות, בכל חלון ראווה חיפשתי אותו. בחוץ לארץ ובארץ. נסענו לארצות הברית אחרי שהוא נהרג, להורים של בעלי. אפילו שם היה נדמה לי שאני רואה אותו.

"בשוק, במחנה יהודה, כל חייל שהייתי רואה, הייתי אומרת, 'אולי זה אחי, זה מישהו דומה לו'. החיפוש אחריו נמשך המון שנים".

טיילתי איתו בעגלה

היא הייתה בת עשר כשנולד אביחי, בן הזקונים של הוריה. "אני זו שטיפלה בו והלכה לטייל איתו בעגלה", היא נזכרת. "הוא היה ילד שהביא המון אור. אדם משכמו ומעלה שלקח את התכונות הטובות מכל אחד מאיתנו ועוד הוסיף משל עצמו".

סמל ראשון אביחי שמעיה דנוך היה לוחם בפלוגת ה"עורב" של חטיבת גולני. הוא נהרג מירי מחבלים לעבר מוצב ריחן שבלבנון ביולי 1994. במהלך התקפת מחבלים על המוצב, תחת אש כבדה, רץ לחגור את הציוד שלו ונפגע מפגז. "אימא שלנו הייתה אצלי בבית", נזכרת אריאלה. "היא הייתה חולת סרטן ובאה מהבית של הוריי באשקלון אליי לירושלים, לטיפול. היא נחה כשדפקו בדלת ואמרו לי שאביחי נהרג. לא רציתי להעיר אותה כדי לספר לה. חיכינו שתתעורר.

"זה היה נורא. קודם כול, היא לא האמינה. אימא ביקשה ממני, 'אריאלה, בבקשה תגידי להם שזה לא נכון'. ואני, מה אני אגיד לה? הייתי חסרת אונים".

בלי שירי שבת

אימה של אריאלה נפטרה שלוש שנים אחרי האסון. אביה נישא מחדש. "אני זוכרת שלפני שאביחי נהרג, נפטר סבא שלי. אבא שלי החליט ששנה לא נשיר שירי שבת, בגלל שנת האבל", היא מספרת. "כשאביחי נהרג, היה ברור שאי אפשר לשיר שירי שבת. זה עוד יותר הוריד לתהום. לקח שנים עד שחזרנו לשיר.

"ההרגשה הייתה שהבן החביב ביותר הלך, אז לא צריך חיים אחריי", היא אומרת בגילוי לב. "כמה שאני אנסה להיות בסדר ולתמוך, עדיין - הבן החביב לא נמצא. ומי אני כשאביחי איננו?"

עושה כל מה שצריך

היא באה מבית של כיפות סרוגות, אבל היא עצמה חרדית. "ולמרות זאת", היא מדגישה, "ביום הזיכרון לחללי צה"ל אני עושה כל מה שצריך. אנחנו הולכים לבית העלמין ואחר כך עושים סעודה בבית הכנסת.

"הייתה שנה שקניתי דגלי ישראל קטנים והעמדתי על השולחנות. למרות שאני חרדית. ואני לא שואלת רב בשביל זה ולא כלום. אני עושה את רחשי ליבי".

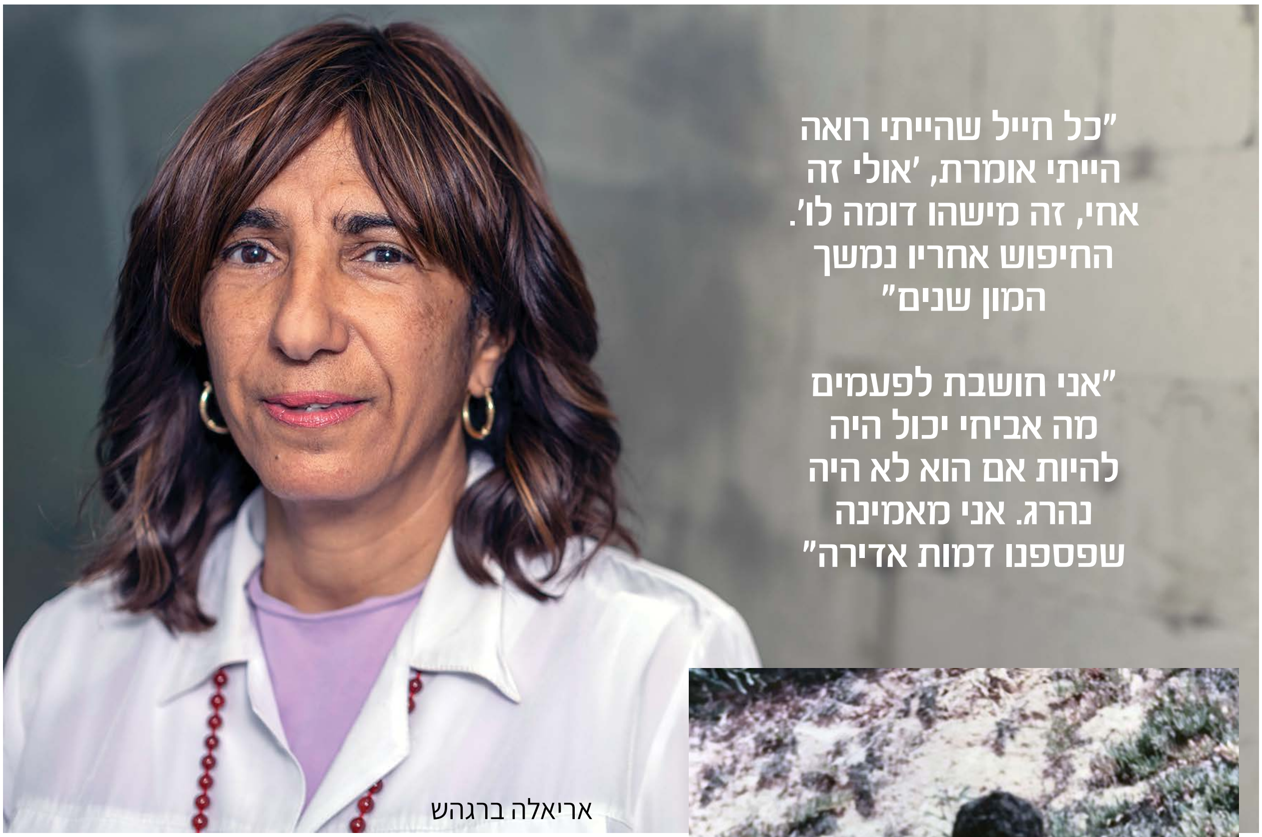

אריאלה ברגהש

"בחור כריזמטי, עם חיוך ענק"

אחד הדברים המרגשים שקרו לה עם השנים, היא אומרת, הוא הקשר שנוצר בינה לבין חבריו של אחיה שנפל. "אימצתי את החברים שלו סופית כאחים שלי", היא אומרת. "זו מין נחמה כזו".

ביום הזיכרון האחרון לחללי מערכות ישראל התייחס ראש הממשלה נפתלי בנט בנאומו אל אחיה של אריאלה, שפגש במהלך שירותו הצבאי במוצב ריחן, שבועות אחדים לפני שנפל. אריאלה, שלא ידעה על כך מראש, התרגשה מאוד. בין השאר סיפר נפתלי בנט על דנוך ש"הוא לא היה המפקד הרשמי של המוצב, אבל הוא היה הרוח החיה. כולם קראו לו 'דנוך'. בחור כריזמטי, עם חיוך ענק".

"אני חושבת לפעמים מה אביחי יכול היה להיות אם הוא לא היה נהרג", אומרת אריאלה. "אני מאמינה שפספסנו דמות אדירה. זה צובט בלב. לא מזמן ראיתי את אחד החברים שלו ולידו בחור כארז. לא הבנתי. שאלתי מי זה. והוא אומר לי, 'זה הבן שלי. הוא עכשיו סיים צבא'.

"כולם גדלו ובגרו", היא אומרת, "ורק אביחי נשאר בן תשע-עשרה וחצי, חייל". ■

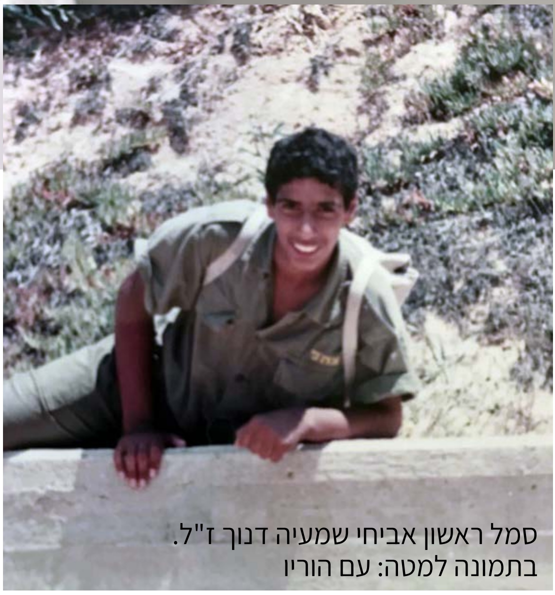
סמל ראשון אביחי שמעיה דנוך ז"ל.
בתמונה למטה: עם הוריו

"כמו לאבד חצי מהגוף"

סמל ראשון בניה נפתלי רובל נהרג במבצע צוק איתן. חודש וחצי אחר כך התחתן ירין, אחיו. בשיחה אישית מספר ירין על החתונה בצל האבל ועל ההנצחה של אחיו, משמיע את קולם של האחים השכולים הצעירים ואומר, "בזכות המלחמות ארוכות השנים של האחים הוותיקים היטיבו איתנו, האחים הצעירים יותר"

חודש וחצי אחרי שסמל ראשון בניה נפתלי רובל נפל במבצע צוק איתן, עמד אחיו, ירין, מתחת לחופה. החתונה נקבעה כמובן מראש. לא הייתה שאלה אם לדחות אותה, אומר ירין, כיוון שזה אסור על פי היהדות. "קודם כול, בחודש האבלות, הכול קפא", מתאר ירין. "כל ההכנות והארגונים שעושים בחודש וחצי אחרונים לפני חתונה, חליפה, והזמנות וטבעות ואולם. הקפאנו הכול. ובשבועיים האחרונים סגרנו את כל ההכנות האחרונות.

"לא הייתה פניות רגשית לחשוב על החתונה", הוא ממשיך. "עד היום אני לא יודע איך צלחנו את המשימה הזו. איך התחתנתי זמן כל כך קצר אחרי שבניה נהרג. עד היום שואלים אותי, 'איך הצלחת לעשות את זה'.

"בניה היה אמור להיות המלווה שלי בחתונה. אני לא יודע מאיפה היו לי הכוחות", הוא אומר. "ועדיין אני עומד שם, פיזית, מתחת לחופה. אבל בפנים אני נקרע. אין מילים שיכולות לתאר את התחושות והרגשות שליוו אותי כשאני עומד מתחת לחופה ורואה את החברים שלו מהמחלקה ומהבית. שבוע קודם הכרתי אותם מעל הקבר שלו בפעם הראשונה. אז אי אפשר לתאר את הסיטואציה. ויחד עם זאת הייתה חתונה שמחה ברמה שאי אפשר לתאר. הכול היה כפי שתוכנן. היו שש מאות אורחים, מלא צעירים וחברים שעשו שמח. וכולנו שמחנו ורקדנו, ומצד שני הנשמה הייתה חצויה לשניים".

יותר מודעות לאחים

סמל ראשון בניה נפתלי רובל היה לוחם בחטיבת הצנחנים. הוא התעקש לשרת בקרבי, כמו אחיו הגדולים לפניו. היה פטריוט, אומר ירין, ציוני, ערכי ואוהב אדם. בניה נהרג בהיתקלות עם מחבלים ברצועת עזה במבצע צוק איתן ב-19 ביולי 2014 במהלך פעילות לאיתור מנהרות. הוא היה בן עשרים בנופלו. "איבדתי אח שהיה בשבילי כמו נפש תאומה", ירין מדייק. "זה היה כמו לאבד חצי מהגוף".

ירין, 32, שייך כבר לדור האחים השכולים הצעירים. "היום, בניגוד לפעם, יש יותר מודעות לאחים השכולים", הוא אומר. "ההתייחסות שונה, מערך הנפגעים והטיפול שונים לגמרי. אני חושב שבזכות המלחמות ארוכות השנים של האחים הוותיקים היטיבו איתנו, עם האחים הצעירים יותר".

עדיין, הוא אומר, החוק החדש משמעותי, גם בגלל ההכרה הפורמאלית באחים השכולים וגם בגלל הרחבת הזכויות לאחים, בין השאר בכל הנוגע למגוון הטיפולים הרגשיים, מעבר לטיפול פסיכולוגי. "אני למשל אחרי שבניה נהרג הלכתי לטיפול פסיכולוגי", הוא חושף. "לא התחברתי ועזבתי. אם היו אפשרויות טיפול מגוונות לפני שמונה שנים, אני מניח שהייתי מנסה אותן".

שרשרת מעשים טובים לזכרו

"להיות אח שכול", אומר ירין, "זה להתעסק הרבה בהנצחה של בניה, זה להזכיר אותו כמה שיותר, לעשות הרבה דברים טובים לזכרו. אני תמיד חושב מה היה קורה אם אני הייתי נהרג. אני יודע שבניה היה דואג שיזכרו אותי".

בין השאר שותפה משפחת רובל במספר פרויקטים שמנציחים את בניה כמו פרויקט "כרטיסי בניה - כרטיסי מעשים טובים", שכל מי שמקבל אחד מהם צריך לעשות מעשה טוב ולהעביר אותו הלאה ובדרך זו נוצרת שרשרת מעשים טובים. יש חדר על שמו של בניה בבית החולים "וולפסון" ובו מארחים משפחות של חולים שאין להן היכן ללון ויש גם קפטריה ניידת. ירין מרבה לספר על בניה לאורך כל השנה בבתי ספר, במכינות ובמקומות נוספים.

"אני עומד שם פיזית מתחת לחופה, אבל בפנים אני נקרע. אין מילים שיכולות לתאר את התחושות והרגשות שליוו אותי כשאני עומד מתחת לחופה ורואה את החברים שלו מהמחלקה ומהבית. שבוע קודם הכרתי אותם מעל הקבר שלו בפעם הראשונה"

סמל ראשון בניה נפתלי רובל ז"ל

"הרצון הוא שהדמות של בניה תעבור", הוא מסביר. "אני מתייחס אל בניה כאל הרוג מלכות. אני מספר עליו בגאווה.

"להתעסק בהנצחה זה מאוד לא פשוט, זה שואב המון כוחות נפש", הוא מודה. "אני מצדיע לאחים המבוגרים יותר, שיש להם את הכוחות בגילם, חלקם יותר מבוגרים מההורים שלי, להנציח את האחים שלהם.

"הפחד שלי שאני כבר אהיה ארבעים שנה בשכול ויגידו, 'זה היה כבר לפני ארבעים שנה אז הוא בטח שכח', או 'עברו שנים אז אין לו תחושת עצב'. כי הכאב תמיד שם. הוא פשוט משנה את הגוון שלו. הוא לא נעלם. הכאב נשאר אותו כאב ואפילו נהיה קשה יותר עם השנים".

יש לך קשר עם אחים שכולים ותיקים?

"כן. לא משנה שהם חמישים שנה בשכול ואני

ירין רובל (צילום: מעיין רובל)

שמונה שנים. ברגע שאני שומע שהם ממשפחת השכול, ישר נוצר חיבור. השכול הוא מכנה משותף שמחבר בין כולנו".

סגירת מעגל

שנה אחרי שנפל בניה ז"ל נולד בנם הבכור של ירין ומעיין, רעייתו. הם בחרו לקרוא לו איתן-בניה. איתן, גם בגלל צוק איתן. "הוא בן שבע היום והוא יודע המון על בניה הגדול", מספר ירין. "ואני רואה דמיון בתכונות שלהם".

זמן קצר אחרי אישור החוק החדש נפגשה משלחת של אחים שכולים עם שר הביטחון בני גנץ, כדי להודות לו על שקידם את החוק. בין חברי המשלחת היה ירין. "היה חשוב לי להשמיע את הקול הצעיר יותר של האחים", אומר ירין.

"בני גנץ היה הרמטכ"ל כשבניה נהרג", הוא משתף. "אני זוכר אותו מגיע לסלון של בית הוריי, אחרי שבניה נפל. בשבילי, הפגישה הזו בלשכה שלו, שמונה שנים אחרי האסון, עם החוק החדש, הייתה סגירת מעגל". ■

ימי בנימינה

טיול במושבה הפסטורלית שחוגגת יום הולדת מאה עם המדריכה מיכל קנדל

בנימינה חוגגת השנה מאה. המושבה, שנקראת על שמו של הברון בנימין אדמונד רוטשילד והייתה פרויקט הדגל שלו, נחנכה בשנת תרפ"ב, 1922.

"אני רוצה לחזור אל הימים הכי יפים שלי, הימים היחפים של בנימינה", כתב המשורר והפזמונאי אהוד מנור, בן בנימינה, על המושבה שבה נולד וגדל. לכבוד שנת המאה לבנימינה (היום כבר מועצת בנימינה-גבעת עדה) החלטנו לצאת לטיול במושבה הפסטורלית וליהנות משפע של מראות, סיפורים ובתים ציוריים.

המדריכה שלנו היא מיכל קנדל, מדריכת טיולים כבר שלושים שנה ומורת דרך מוסמכת. מיכל בעלת תואר ראשון בביולוגיה ותואר שני בציוויליזציות ימיות, אבל חובבת גדולה של היסטוריה, חקר הזמר וטיולים. בזכות תחקיר מעמיק מציעה מיכל טיולים מגוונים, שבהם אפשר לשלב גם סדנאות ומפגשים עם תושבים מקומיים. כל טיול מותאם לאופי הקבוצה. אנחנו ביקשנו טיול שיתאים לכל המשפחה וגם לקיץ הישראלי החם.

אפשר לבקר בכל אחד מהאתרים המוצעים, ואפשר כמובן גם לדלג ולבקר רק בחלקם, תלוי בזמן שיש לכם. ניתן להתחיל את המסע בגן יד לבנים שבמושבה ולהמשיך משם, או להתחיל דווקא בחאן זרעוניה וביקב בנימינה ומשם להמשיך לגן יד לבנים ולמסלול בתוך המושבה.

שווה טיול.

רחוב המייסדים

גן יד לבנים

את הטיול שלנו נתחיל בגן יד לבנים, גן ציבורי עם אתרים שונים. הגן כולל את בית יד לבנים בנימינה-גבעת עדה, מגדל המים של המושבה שהפך לתחנת נוטרים, פינת הנצחה לילדים שנספו בשואה וגם מסלעה, פינות ישיבה, מפל עם בריכת נוי ובה דגי זהב ואת בית הכנסת הגדול של בנימינה, "תפארת בנימין".

רחוב הכיכר, בנימינה

בית יד לבנים בנימינה-גבעת עדה

במקום מונצחים חללי המועצה המקומית בנימינה-גבעת עדה מכל מערכות ישראל.

הכיכר 10, בנימינה

לתיאום ביקור: אפרת גרוס, 050-5695847

מגדל המים - תחנת הנוטרים

מגדל המים הראשון בבנימינה נבנה לפני מאה שנים בדיוק. יש עליו כתובת: "תרפ"ב, 1922". המגדל נבנה על ארבעה עמודים בנקודה הגבוהה ביישוב. בשנת 1938, עם הקמת משטרת הנוטרים, בנו הבריטים בין

תחנת הנוטרים

עמודי המגדל תחנת נוטרים שריכזה את הפעולות הביטחוניות באזור. גג התחנה שימש עמדת תצפית ותחנת איתות של ההגנה במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט. לימים הפך המקום למיני-מוזיאון לשמירה וביטחון לפני קום המדינה במושבה ובסביבתה. תחנת הנוטרים סגורה זמנית (עד סוכות), אבל ניתן לראות אותה מבחוץ. יש גם שילוט עם הסברים.

מרכז גן יד לבנים

בית כנסת תפארת בנימין

בית הכנסת תפארת בנימין, בניין בצבע אפרסק, שנמצא מצפון למגדל המים, הוקם מכספי הברון ונקרא על שמו. בית הכנסת נחנך בשנת 1927 על ידי הרב קוק. לפני קום המדינה שימשה עזרת הנשים במקום כסליק. בית הכנסת ממשיך לשמש את תושבי בנימינה גם היום. על עצי האורן מסביב יש תצוגת

בית הכנסת תפארת בנימין

קבע של תמונות שממחישות את מקומו של בית הכנסת בחיי התרבות בעבר המושבה. שילוט שנמצא במקום מספק הסברים למבקרים.

קרן היסוד 2, בנימינה

בית הראשונים

נחצה את גן יד לבנים לכיוון מזרח, אל עבר רחוב כרמל ומוזיאון בית הראשונים. מדובר במבנה מראשית ימי ההתיישבות בבנימינה, שנתרם על ידי מנחם מנדל צ'ודקוב, מהמתיישבים הראשונים.

בימים אלה הבית סגור. הוא עובר שיפוץ, החלפת תצוגה ומיתוג מחדש, ועתיד להיפתח שוב בסוכות תחת השם "בית ימי בנימינה", מרכז מבקרים ובית אותנטי שיתאר את התפתחות המושבה מאז הקמתה ועד היום. מי שיגיע למרכז המבקרים ייהנה גם מסיורים במושבה בנושאים שונים, כמו מורשת, חקלאות, אמנות, אהוד מנור, יקבים ועוד.

רחוב כרמל 53-57

לבירורים ותיאום ביקור בבית ימי בנימינה החל מסוכות: אתי שחף, 054-5988505

רחוב המייסדים

מרחוב כרמל נעבור דרך רחוב קרן היסוד למרגלות בית הכנסת ונצא לרחוב הראשי של המושבה, רחוב

◄

המייסדים, הרחוב המרכזי והראשון שנבנה כאן. לאורך הרחוב, משני צדדיו, שדרה ארוכה של דקלי וושינגטון גבוהים שניטעו בשנת 1925. גם כאן יש שילוט שמספר את סיפור המושבה. נלך לאורך הרחוב שבו גם בתי קפה קטנים עד שנגיע לבית מספר 9.

בית מספר 9 והפסקת קפה / ארוחה

בית בצלאל לוי, "בית לדוגמה". הבית, שהיה בבעלות משפחת לוי, נשאר בדיוק כמו בשנות ה-20, עם הקמת

בית בצלאל לוי

המושבה. הוא בנוי מלבני סיליקט ונראה כפי שנראו כל בתי המושבה בראשיתה. בבית הקטן התגוררה משפחה ממוצעת בת שבע נפשות. המקלחת, מספרת מיכל המדריכה שלנו, הייתה בקצה החצר והשירותים היו מחוץ לבית. המטבח היה טאבון בחצר.
התעייפתם? אפשר לחצות את הכביש ל"**קפה בנימינה**" (המייסדים 12), חנות מקצועית לקפה ובית קפה. במקום יש גם סדנאות והרצאות קפה.
מקום נוסף ששווה לעשות בו הפסקה הוא חנות המשק ובית הקפה "**משק אפעים**" (המייסדים 6) לחקלאות בת קיימא, שממוקמים בבית היסטורי לשימור. אפשר לאכול במקום וגם לקנות הביתה. שני המקומות סגורים בשבת. מומלץ לוודא שעות פעילות באמצע השבוע.

בנימינה: סדנאות, אמנים ויוצרים

בבנימינה מתגוררים אמנים ויוצרים רבים. אפשר ללכת לשמוע, לצפות, ליהנות ואפשר גם להצטרף לסדנה. בין המקומות ששווים ביקור:
"נרות רחל" אצל רחל שנהר - נרות מעוצבים. רחל מספרת על שיטת העבודה שלה וגם מוכרת מיצירותיה.
לתיאום: 050-6980655 או 052-4848951

רחל שנהר - נרות מעוצבים

ציור חופשי - תמר ארבל אלישע - סדנת משחק בצבע. אפשר לתאם גם סדנאות זוגיות או משפחתיות.
לתיאום: 053-7629333

סדנאות הקפה של רועי

סדנאות קפה בקפה בנימינה אצל רועי - חנות בוטיק לקפה. יש גם סדנה פרטית לזוגות.
לתיאום: 04-6380048
סדנת פטיפורים ב"פטיפורים של אביטל" - סדנאות שוקולד חווייתיות מגוונות. לא תאמינו, אבל יש גם התאמה לאלרגים לחלב או גלוטן ואפילו לטבעונים.
לתיאום: 054-4760557
סטודיו לעבודות יודאיקה
לתיאום: אתי שחף, 054-5988505

חאן זרעוניה

לכאן מומלץ להגיע עם הרכב. זהו אתר חאן היסטורי. מבנה בן שתי קומות שהוקם כבית חווה על ידי

העות'מאנים בשלהי המאה ה-19 ונקרא על שם נחל זרקא, הנחל הכחול (שמו הערבי של נחל התנינים). בגלל העגה הערבית והאות ק' שמתחלפת לעיתים באות ע', זרקוניה היה ל"זרעוניה". בראשית המאה

חאן זרעוניה

ה-20 פעלה במקום חווה חקלאית של יק"א. בהמשך הפכה פיק"א את המקום לחוות ניסיונות לגידולים חקלאיים ולגידול צמחי היסמין לתעשיית בושם. לפני כמה שנים יצא החאן למכרז והשטח נרכש על ידי משפחת מוזס.

החאן משמש היום בית פרטי ואין אפשרות להיכנס אליו. עדיין מרשים ומעניין להתבונן בו מבחוץ. שילוט של המועצה לשימור אתרים מספר את סיפור שחזור הבית.

ליד חאן זרעוניה יש באר אנטילית שעברה שימור ושילוט שמספר את סיפור שחזור הבאר.

בצמוד לחאן פארק וגן ציבורי רחב עם שיחי יסמין והדס. הברון האמין שלכל מושבה חקלאית חשוב שתהיה תעשייה שקשורה לחקלאות. בחורף היו מתפרנסים בבנימינה מפירות ההדר ובקיץ מהיסמין. במושבה היה בית חרושת לבושם, בעיקר מפרחי יסמין. הסיפור על הפקת הבושם מופיע על לוחות בפארק. לימים הפך בית החרושת לבושם ליקבי בנימינה, היעד הבא שלנו.

חאן זרעוניה, רחוב השיבולת 2

יקבי בנימינה

ניסע לחנייה של היקב. במקור היה היקב של משפחת זלצר שהקימה את "יקבי אליעז", על שם בנם, טוראי אליעזר זלצר, שנהרג במלחמת העצמאות. בשנות ה-90 של המאה הקודמת התחלפה הבעלות על היקב והוא היה ל"יקבי בנימינה". במקום יש מרכז מבקרים ואפשר לבוא לסיור ולטעימות.

יקבי בנימינה, רחוב היקב 2, בנימינה, בתיאום מראש, 04-6107535

ומה עם אהוד מנור? משפחתו של מנור המנוח עזבה את המושבה זמן קצר אחרי שנהרג אחיו הצעיר, יהודה וינר ז"ל, במלחמת ההתשה. הבית שבו כתב מנור בין השאר את "בבית ליד המסילה" ואת "בשנה הבאה", נמצא היום בבעלות פרטית, ומיכל המדריכה מציעה להסתפק בזמזום שיריו של מנור לאורך הטיול, בלי להגיע לבית ולהפר את שלוות יושביו.

פארק שוני

קניתם יין ודברים טובים בבנימינה? על אם הדרך, בין בנימינה לזיכרון יעקב, כקילומטר מצפון לבנימינה, נמצא פארק ז'בוטינסקי-שוני, פארק מטופח ורחב ידיים. יש מוזיאון (למי שרוצה עוד קצת היסטוריה) ויש גם שולחנות למי שרוצה לעשות פיקניק. במקום נמצאים מוזיאון האצ"ל ומוזיאון הפסלים של אחיעם שושני ז"ל.

מוזיאון הפסלים

לתיאום ביקור במוזיאון הפסלים:
דני חנוכה, 050-7497073
לתיאום ביקור במוזיאון האצ"ל: 04-6389730

תם ולא נשלם. אפשר להוסיף לטייל באזור בנימינה, להמשיך משם לנחל התנינים, לזיכרון יעקב ולעוד מקומות יפים. על בנימינה כתב אהוד מנור ש"הכול זרם לאט. השמש לא מיהר".
קחו גם אתם את הזמן ותיהנו.

מיכל קנדל, 050-4898639
או במייל:
info@michal-kandel.com

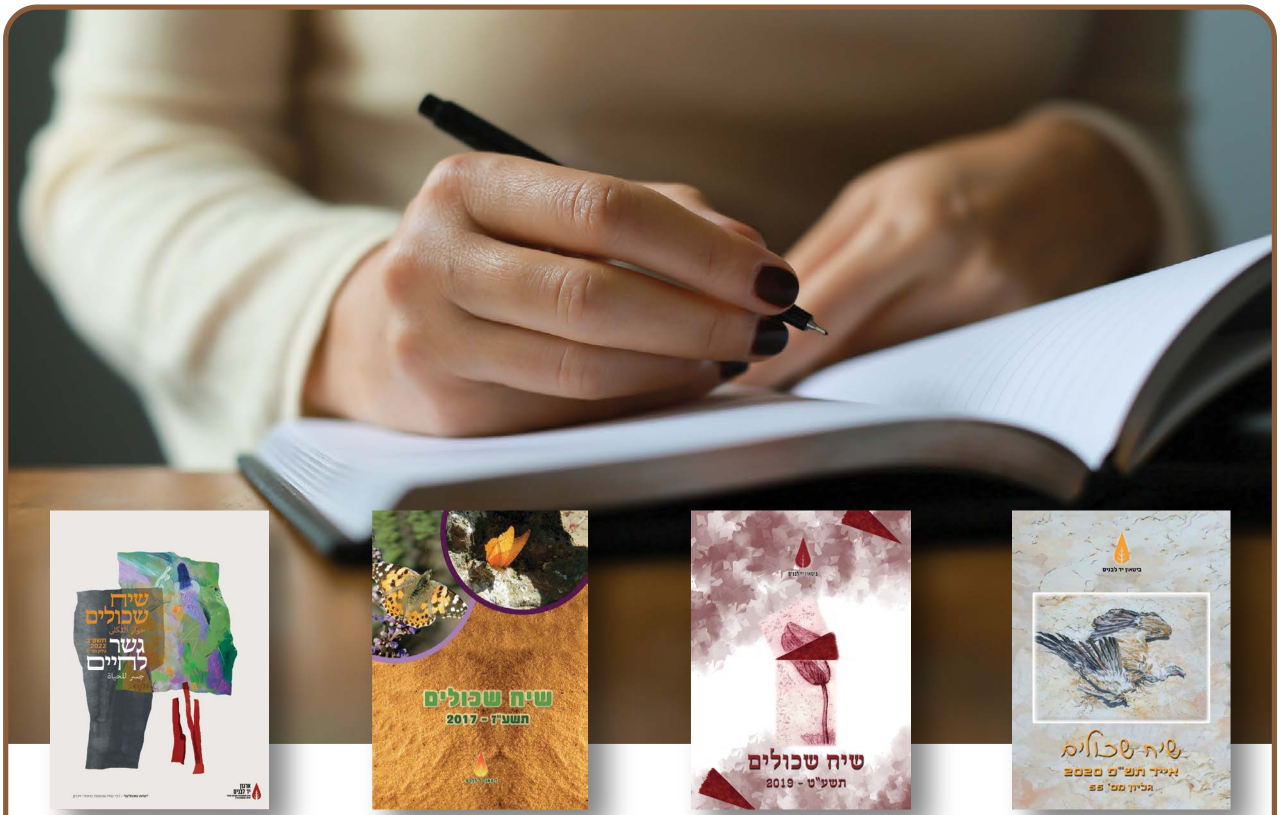

"שיח שכולים"

ארגון יד לבנים מזמין את בני המשפחות השכולות והחברים לכתוב לחוברת הקרובה של "שיח שכולים" שתראה אור לקראת יום הזיכרון התשפ"ג.

מדי שנה, בסמיכות ליום הזיכרון לחללי מערכות ישראל,
מפרסם ארגון יד לבנים חוברת "שיח שכולים".
החוברת כוללת קטעי שירה וסיפורת מרגשים, פרי יצירתם של בני המשפחות השכולות:
הורים, אחים, בני משפחה וחברים. החוברת מבטאת את רחשי ליבם של הקרובים,
פותחת צוהר לעולמם של הנופלים ומשמרת את זכרם.

אנו מזמינים אתכם לכתוב לחוברת "שיח שכולים"
שהפכה ברבות השנים לנכס צאן ברזל בחברה הישראלית.

בואו להיות שותפים למפעל החשוב הזה

ניתן לכתוב גם בערבית, אנגלית, אמהרית ורוסית. את הטקסט יש לכתוב על עמוד אחד בלבד בגודל A4
ולשלוח למזכירות מערכת "שיח שכולים", לידי יוכי פישר, עד 31.01.2023
באמצעות כתובת הדוא"ל: yochi@yadlabanim.org.il

קטעים שלא יפורסמו השנה בגלל חוסר מקום ישמרו לשנה הבאה.

"בזכותו אנחנו כאן"

בכל פעם שמכינים בבית משפחת עזרא סמבוסק ממולא בחומוס, מעלים את זכרו של רב טוראי יורם עזרא ז"ל, שנפל בקרב גבורה במלחמת יום כיפור. "זה האוכל שיורם אהב", אומר אמנון עזרא, אחיו. "אחרי שהוא נהרג אימא שלי המשיכה להכין את זה עם עצב בעיניים וכאב לב ותמיד אמרה, 'חבל שיורם לא פה כדי לאכול'"

בכל פעם שרב"ט יורם עזרא ז"ל, לוחם גולני, היה מגיע הביתה לחופשה מהצבא, הייתה אימו מכינה לו סמבוסק ממולא בחומוס. כשהיה חוזר לצבא, הייתה שולחת איתו סמבוסק לחברים שלו בגדוד.

יורם נהרג במלחמת יום כיפור. אמנון, אחיו, יחד עם רעייתו רחלי, מכינים עכשיו את הסמבוסק לזכרו, בעיקר בחגים.

"אנחנו ממשיכים את המסורת", אומר אמנון. "זה האוכל שיורם אהב. אחרי שהוא נהרג אימא שלי המשיכה להכין את זה. היא הכינה את זה עם עצב בעיניים וכאב לב ותמיד אמרה, 'חבל שיורם לא פה כדי לאכול'.

"אני מתגעגע אליו, לימים שהיינו יושבים מסביב לשולחן בערבי שבת וחג", אומר אמנון. "הכאב לא מרפה. אנחנו עדיין חיים את זה. הסמבוסק הוא עוד דרך להזכיר את יורם ולהתחבר אליו".

לא ידעתי מה זה גולני

יורם ז"ל נולד באשקלון. אחר כך עברה המשפחה לתל אביב, לשכונת התקווה. בתיכון למד מכונאות רכב ועבד כמכונאי. שמונה חודשים לפני שנהרג התגייס לצה"ל והתנדב לחטיבת גולני, לגדוד 51.

"הייתי צעיר ממנו בשבע שנים", מספר אמנון. "לא ידעתי אז אפילו מה זה 'גולני', אבל העיניים שלי היו נשואות אליו".

בפעם האחרונה נפגשו שבוע או שבועיים לפני שפרצה המלחמה, אמנון לא זוכר בדיוק. "אני זוכר רק שהזעיקו אותם לחזור צפונה ויותר לא ראיתי אותו. הוא לא חזר הביתה".

רב"ט יורם עזרא נפל ב-9 באוקטובר 1973. היחידה שלו נשלחה להילחם בכוח קומנדו סורי באזור צומת נפח ווסט ברמת הגולן. הקרב היה קשה והלחימה, באזור סלעי, הייתה מורכבת. יורם, יחד עם חבריו, נלחמו מסלע לסלע, מעמדה לעמדה. במהלך הקרב יורם ניסה לשפר עמדות. הוא קם ממקומו, נפגע ונהרג. "אני הייתי בבית ספר", נזכר אמנון ברגע ההודעה. "באו ואמרו לי שאני צריך לחזור הביתה, כי אימא שלי לא מרגישה טוב. כשהגעתי הביתה ראיתי המולה; שכנים, משפחה. ואימא שלי שוכבת במיטה, ממוטטת, אחרי שהודיעו לה".

אמנון עזרא עם תמונת אחיו
רב טוראי יורם עזרא ז"ל

יורם ז"ל נקבר בקבורה ארעית בעפולה. בהמשך הועבר לקבורת קבע בבית העלמין הצבאי בקריית שאול. "בשלב מסוים, אני לא יודע איך, הגיעה אלינו תמונה של חלל שלא היה אחי", מספר אמנון. "אבא התעקש, 'אני רוצה שתפתחו את הקבר, תראו לי מי נמצא שם'. הוא דאג שאולי הייתה טעות. הזמינו אותנו לקריה, לפגישה עם הרב הצבאי ואני נסעתי עם אבא.

"הרב אמר שהוא הולך להראות לנו משהו קשה ושאל אם אנחנו מסוגלים לעמוד בזה", הוא משחזר. "הוא הראה לנו צילום של יורם, אחרי שהוא נהרג, כבר אחרי שניקו אותו כנראה. ראיתי את יורם אחי כשהוא שרוע, על סדין לבן, עם החדירה של הכדור שהרג אותו, במצח.

"זה חרות לי בזיכרון. הייתי בקושי בר מצווה. זה היה מזעזע. הייתי בהלם. היום, כשאני חושב שילד ראה דבר כזה אני אומר, 'זה סוף העולם'. בזמנו אף אחד לא חשב על זה. אף אחד לא שאל איך אני מרגיש.

"החיים בבית השתנו מן הקצה אל הקצה בעקבות האסון", מתאר אמנון. "היה המון עצב, היה צריך לדבר עם ההורים בעדינות. כל הזמן היו מזכירים, 'פה יורם ישב לאכול' ו'פה היינו הולכים יחד עם יורם ועכשיו יורם לא פה', ו'יורם היה יכול להתחתן' ו'יורם היה יכול להוליד ילדים'. ואתה מתחתן ויולד והוא נשאר בקבר.

"כל חייל שהייתי רואה ברחוב הייתי חושב, 'זה הוא'", הוא ממשיך. "המון זמן דמיינתי שאולי הוא יחזור. גם הייתי חולם עליו המון. היה לי חלום קבוע; אני מגיע לבית הקברות והוא יוצא אליי".

"את תביאי לנו את יורם"

לבנו הבכור קרא אמנון על שם אחיו שנפל, יורם. "כשהייתי בהיריון ההורים של אמנון כל הזמן אמרו לי, 'יש לך בטן של בן ואת תביאי בן, את תביאי לנו את יורם'", מספרת רחלי, אשתו של אמנון. "כשילדתי את יורם, אימא שלו אמרה לי, 'את הוצאת את הבן שלי מהקבר'".

בחגיגת בר המצווה של יורם בנם שמו תמונה של יורם דודו ז"ל, הדליקו נר וגם הקדישו לו דקלום. "הוא מאוד רצה להתגייס לגולני, להמשיך את המורשת", אומר אמנון על בנו. "ההורים שלי התנגדו. הם לא היו מוכנים ואנחנו כיבדנו אותם".

כמעט חמישים שנה אחרי שנפל רב"ט יורם עזרא ז"ל, בכל פעם שמכינים בבית משפחת עזרא את הסמבוסק, מעלים את זכרו. "הוא נפל בקרב גבורה", אומר אמנון. "אנחנו לא שוכחים את זה. בזכותו אנחנו כאן". ■

מתכון לסמבוסק ממולא בחומוס של רב טוראי יורם עזרא ז"ל

מצרכים לבצק:

1 ק"ג קמח
3 כפות שמרים יבשים
1 כוס שמן
מים פושרים לפי הצורך

למילוי:

500 גרם גרגירי חומוס גרוסים
1 בצל גדול קצוץ
2 כפות כמון
כף מלח
כף כורכום

אופן ההכנה:

שמים את הקמח, השמרים, השמן והמים בקערה ולשים יחד עד קבלת בצק אחיד.
מתפיחים למשך 40 דקות.
קורצים עיגולים מהבצק, משטחים במערוך וממלאים במילית. אחר כך מקפלים כל עיגול לחצי וסוגרים במזלג.
מטגנים בשמן.
סופגים את השמן ומגישים.

אנחנו מזמינים אתכם לספר לנו על האוכל או התבשיל שהילד או הילדה שלכם כל כך אהבו, לבשל ולהתגעגע.

הורים, אחיות, אחים, סבים וסבתות המעוניינים לקחת חלק במדור
מוזמנים לפנות לטלי, בטלפון 03-5629351
או באמצעות הדוא"ל: office@yadlabanim.org.il

המשפחה מתרחבת

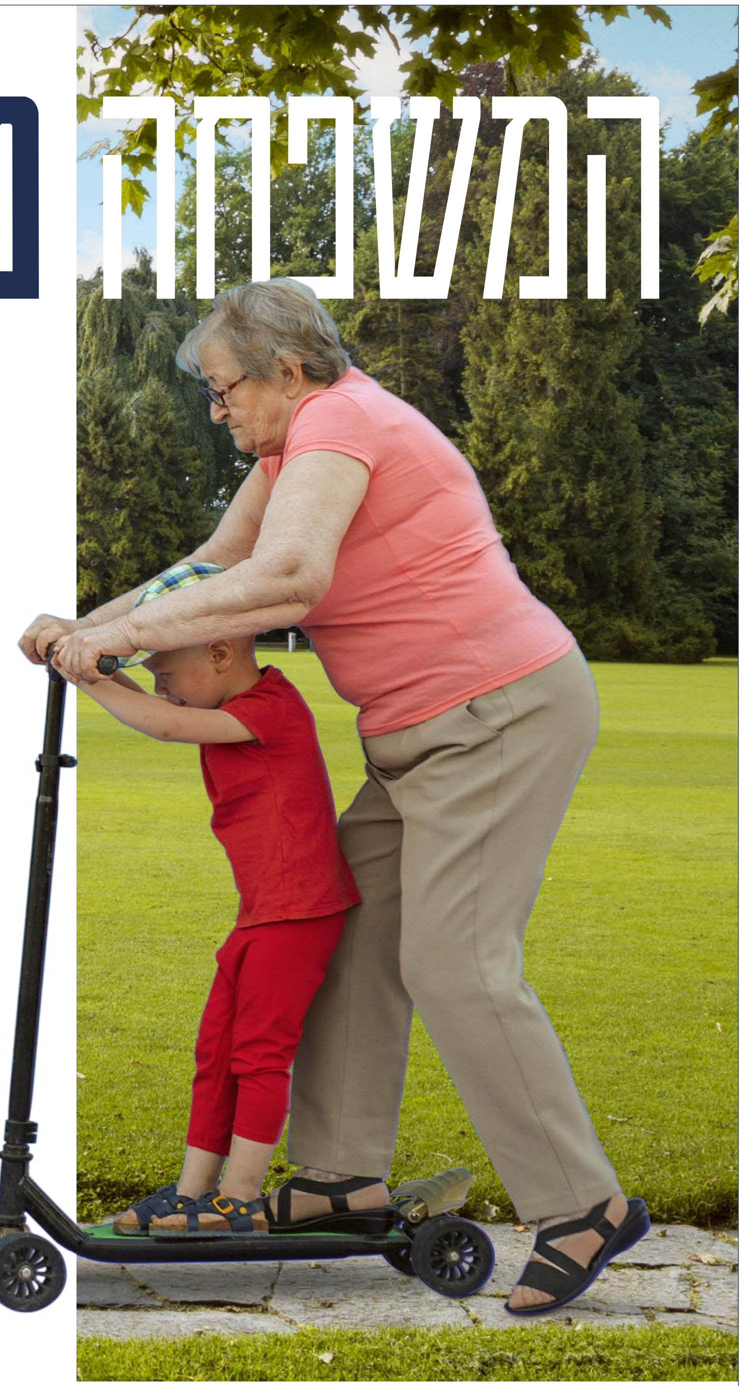

חדש מקבוצת חממי:
אחוזת פריימן,
דיור מוגן יוקרתי בראשון לציון

כבר מעל 20 שנה שקבוצת חממי עושים הכל כדי שתהיו חלק מהמשפחה, באחוזת נווה חוף. היום המשפחה מתרחבת ומשיקה את אחוזת פריימן, דיור מוגן חדש ויוקרתי במיקום מעולה בראשון לציון.

באחוזת פריימן תיהנו מדירות 2-3 חדרים גדולות עם מפרט עשיר ואיכותי, במבנה חדש ומפואר הכולל בריכה מקורה, אודיטוריום מתקדם, לובי מרווח ומעוצב, קומת מסחר וקניות ממש מתחת לבית, פארק צמוד והכי חשוב- אווירה משפחתית, חברים, פעילויות וצוות מקצועי, נמרץ ומסור.

עכשיו במבחר מסלולים: פיקדון | פיקדון מופחת | שכירות

אחוזת פריימן
דיור מוגן איכותי
מקבוצת חממי

לפרטים חייגו:
9664*

להתעורר עם

FINE נס

Finesse

מערכת שינה דור 5.0 תוצרת בלגיה

עכשיו בהנחה קסומה בישראל

מבחר מערכות שינה מתכווננות, כולל מיטת Swiss מעוצבת **מ-13,500₪**

Donna

Madrid

Cocoon

Dutch

www.swisssystem.co.il | 1-800-70-70-80

Swiss System®

נראה אותך יוצא מהמיטה

ישראל ISRAEL

ידידי מרכז רפואי מאיר

Friends of Meir Medical Center

המאמצת הרשמית של היחידה לעמוד שדרה

סניף בני ברק, דיזיין סנטר, קומה ג' רח' הלחי 2 | **סניף כפר סבא**, רח' התע"ש 7 | **סניף חיפה** (נשר) המסגר 4, אזור מסחרי נשר | **סניף ירושלים**, האומן 14 | **תלפיות סניף בילו**, בכניסה לצומת בילו סנטר | **סניף נתניה**, גיבורי ישראל 26 פולג | **סניף באר שבע**, מתחם דיזיין פלוס (לשעבר מתחם השדרה השביעית) | **סניף ראשל"צ**, לישנסקי 4 (המרכז לעיצוב הבית) | **מפעל ומרכז לוגיסטי**, פארק תעשיות שח"ק, טלפון: 04-6121500 | **סניף DCITY - דיסיטי**, שדרות המייסדים 15, מעלה אדומים